

SÍDLIŠTĚ VE STUDÉNCE V KONTEXTU OSÍDLENÍ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU V ODERSKÉ BRÁNĚ

A SITE AT STUDÉNKA IN THE CONTEXT OF THE PRESENCE OF LINEAR POTTERY CULTURE IN THE ODRA GATE

Vratislav Janák, Aleš Knápek, Kateřina Papáková

Abstract

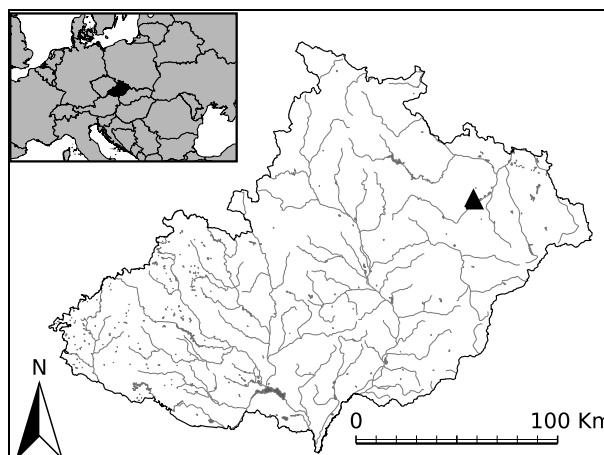
A disturbed Linear Pottery Culture pit was investigated in 2007 at Studénka – “Záhumení”. A rescue excavation was carried out in April 2010. Twelve sunken features were excavated. Recovered material included 775 pottery fragments, 105 stone artefacts, as well as ceramic weights, a fragment of a stone weight used in a fishing net, a flat hoof axe, etc. The ceramics can be dated to the Ib LPC settlement phase. Lithic analysis suggests that this was a secondary processing site. The Cracow Czeszochowa Jurassic chert accounts for a very high proportion of lithics (85.7 %) - the highest proportion of any statistically significant assemblage in Moravia and Czech and Polish Silesia. Only few pieces of the local erratic flint are present (8.6 %). Studénka - “Záhumení” as well as other (at least two) similar sites (e.g. Bravantice – has been partly investigated, 81 % of raw material is Cracow Czeszochowa Jurassic chert) form a chain of sites (microregion), located in several-kilometer intervals near the Oder River, although they do not appear to be linked to the river. Each site is located independently of each other on a left-hand short tributary and gives the impression of an initial settlement which did not grow further. A chain of sites predisposes left-bank route of long-distance communication deduced for later prehistoric period and early Middle Ages. It probably developed during the height of Cracow Czeszochowa Jurassic chert transport to Moravia or even to Silesia, during the LPC II phase, and subsequently declined during the LPC III phase. The purpose of the sites was to participate in raw material transport. This pattern probably emerged in the Opava region, but it may also have originated in the Bečva Gate or Cracow regions. The left-bank settlement has evidently no connection with the contemporaneous LPC settlement on the other side of the river (at the microregions and cadasters Štrambersk Blahutovice, located 15–20 km), where the presence silicites Cracow Czeszochowa Jurassic form an exception.

Keywords

Odra Gate, Linear Pottery Culture, short duration settlement, Cracow Czeszochowa Jurassic chert

Úvod

Studénka leží na levém břehu Odry v mírně zvlněné krajině, která je geomorfologicky součástí Oderské brány (Demek 1987).¹ Lokalita se nachází na jihozápadní straně obce, na pozvolném návrší asi 2 km od toku Odry (obr. 2). Podloží v prostoru lokality a bližším okolí tvoří sprašová hlína, uložená na pleistocenních vrstvách, ale místy se vyskytují také čocky glaci-fluviálních štěrků. Oderská niva, vzdálená asi 500 m východně od zkoumané plochy, je zaplněna fluviálními písčito-hlinitými sedimenty (Müller (ed.) 1992). Severním směrem terén mírně klesá ke Studénskému potočku (dnes v těchto místech již zatrubněnému), který tvoří osu současné obce. Plocha návrší na němž se výzkum soustředil, ležela až do současnosti mimo zastavované území a jeho větší část byla narušována jen nepřilíživými orbou (a jak se při výzkumu ukázalo také poměrně mělkou meliorací). V západním sousedství zkoumané parcely se nachází soudobá „zahrádkářská kolonie“ a archeologická situace zde byla v posledních desetiletích narušena více. Ve 20. století byla odstraněna výrazná mez na východě a dnes už není patrný ani zásah

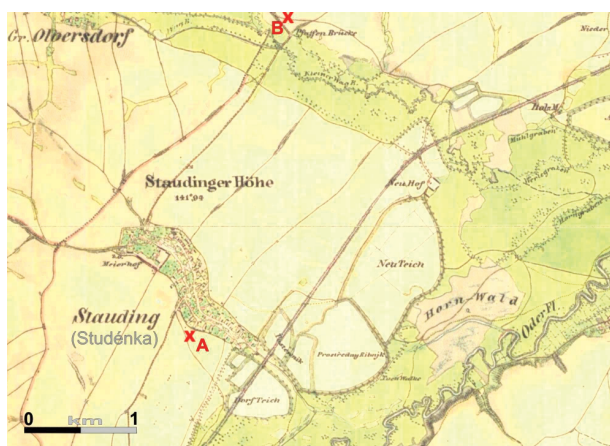

Obr. 1. Studovaná lokalita na mapě Moravy.

Fig. 1. Studied site on the map of Moravia.

v jižní části, kde mělo docházet k těžbě štěrku. V současnosti je lokalita zatrubněná a slouží jako sad a pastvina.

Sídliště bylo zachyceno v r. 2007, kdy majitel pozemku mgr. I. Bartoš chtěl na svém pruhu provádět výsadbu

Obr. 2. Situace sídlišť LnK IIB u Studénky a Bravantice na druhého vojenského mapování (pol. 19.st.). A – Studénka – „Záhumení“. B – Bravantice, soutok Seziny a Bílovky.
Fig. 2. *Studénka and Bravantice on the map of second military survey. A – Studénka – „Záhumení“. B – Bravantice, Sezina and Bílovka river confluence.*

Obr. 3. Letecký pohled na zkoumanou plochu sídliště LnK IIB ve Studénce – „Záhumení“. Sondy již částečně zasypány.
Fig. 3. *Aerial view of Studénka – Záhumení (LPC IIB) during the excavation. Some trenches are already back-filled.*

stromků a narušil přitom pravěký objekt. Na jeho upozornění narušenou jámu (obj. č. 1/2007), která obsahovala fragmenty keramiky a štípanou industrii kultury s lineární keramikou (LnK), prozkoumali archeologové Muzea Novojičínka (Grepl 2008). S neobyčejným pochopením majitel vyčkal s další výsadbou až do počátku roku 2010, kdy bylo možné provést sondáž v místech jím plánovaných výkopů.

Výzkum proběhl v rámci projektu Studentské grantové soutěže Slezské univerzity v Opavě (SGS SU) č. 9/2010 „Archeologický výzkum západní části Oderské brány“² ve dnech 20.–30. dubna 2010 pod vedením A. Knápka (ve funkci dělníků a techniků se střídali posluchači doktorského a magisterského studia archeologie na SU, členové projektového týmu) jako společná akce Slezské univerzity, Muzea Novojičínka a Archaie Olomouc, o.p.s. Sondy (bylo jich celkem 22, o šířce většinou 1,5 m a délce až 5 m, které byly v případě nálezu objektu rozšiřovány, aby zachytily alespoň jeho přibližnou polovinu) byly pokládány ve směru od severu k jihu po délce pozemku p. Bartoše, který k jihu stoupá (obr. 4: 2). Nálezy v severní, dolní, části parcely poblíž komunikace (ulice Záhumení) byly nevýrazné a omezovaly se většinou na silicitové úštěpy ve vrstvě drnu a ornice pod ním. Byl zde zachycen pouze nevýrazný, téměř rozoraný objekt č. 1/2010, obsahující však také fragmenty keramiky. Patrně v roce 1945, kdy podle sdělení otce p. Bartoše došlo v těchto místech k náletu na kolonu Wehrmachtu, byla v této části parcely odstraněna ornice s částí podloží a rozprostřena požárová sut' (méně pravděpodobné je, že jde o pozůstatky pálení vápna). Po té byla ornice znovu nasypána a pozemek dále využíván. Stopy těchto činností byly zachyceny v sondách 4 a 5. Výše do svahu byl však terén neporušený a postupně bylo odkryto 11 dalších zahloubených objektů (obj. č. 2/2010–12/2010), které se na podloží projevovaly kontrastní výplní. Výplň objektů č. 4, 8 a 9 byla světle šedá a kompaktní, s drobnými uhlíky a kousky mazanice. Předpokládáme, že jde o přirozené deprese terénu, které byly zaplněny v době fungování síd-

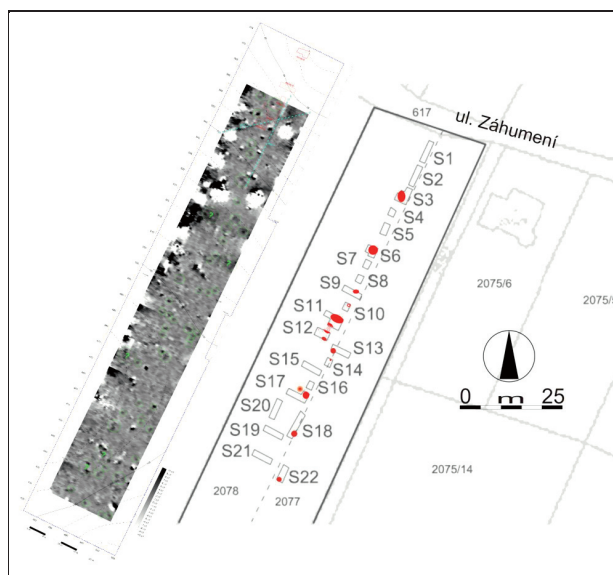
liště. Odpovídala by tomu jak jejich nepatrná hloubka, tak výplň. Objekt č. 2 byl podle své hloubky a tvaru nejspíše pozůstatkem zásobnice. Objekty 5 a 6 odpovídají svým tvarem nejlépe hliníkům. Ostatní objekty můžeme interpretovat jako běžné sídlištní jámy těžko určitelné funkce (obr. 4).

Na okraji prozkoumané plochy a zbytku pozemku p. Bartoše směrem vzhůru až po jižní (horní) hranu svahu iniciativně provedli zkušební magnetometrické měření dr. M. Furmanek (Uniwersytet Wrocławski, Instytut Archeologii) a mgr. A. Rapiński (Wojewódzki Urząd Konserwatora Zabytków Archeologicznych, Opole, člen projektového týmu). Bylo při něm zachyceno několik anomálií, které lze interpretovat jako další řídce rozmístěné zahloubené objekty a snad také kúlové jamky, které však nedávají náznak nějakého systému (obr. 4: 1). Podmínky pro měření zde však nebyly dobré pro početné recentní kovové pozůstatky (drátěné pletivo, kusy plechu apod.).³

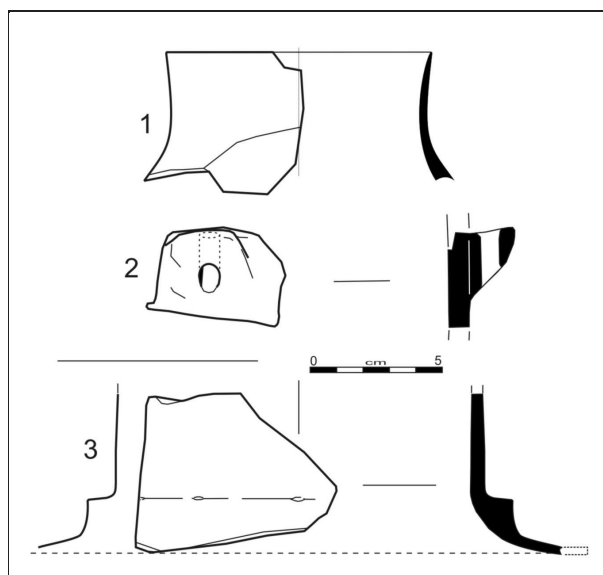
Nálezy Sídlištní keramika

Výzkum přinesl 755 ks zlomků keramických nádob, které většinou pocházely z výplně objektů, ale také z narušené vrstvy drnu a ornice. Keramiku lze rozdělit na dvě skupiny. První tvoří jemná keramika (301 ks), robená z plavené hlíny a vypalovaná do odstínů šedé až okrové barvy. Na lomu střepů bývají patrné dočerna vypálené organické příměsi keramického těsta. Tato keramika, převážně tenkostěnná (obvyklá tloušťka střepu 4–6 mm, výjimečně až do 10 mm), nese mnohdy rytou výzdobu, často doprovázenou „notovou“ značkou. Morfologicky relevantní fragmenty pocházejí z globulárních tvarů, v malém množství i z misek (ale fragmentace jemné keramiky je tak vysoká, že to nelze tvrdit bezvýhradně). Zcela výjimečný je nález nožky mísy (obr. 5: 3) a okrajového střepu z lahovitě nádoby, z níž snad pochází i drobné ouško s vertikálním otvorem (obr. 5: 1, 2).

Druhou skupinou je hrubá keramika (454 ks), ostřená pískem a vypálená většinou do různých odstínů hnědé

Obr. 4. Plánek zkoumané plochy sídliště LnK IIB ve Studénce – „Záhumení“. 1 – výsledky magnetometrického průzkumu (pravděpodobné objekty zeleně rámovány). Podle M. Furmanka – A. Rapiňského. 2 – Rozmístění sond a objektů. **Fig. 4.** Plan of excavated site (LPC IIB) Studénka – Záhumení; 1: Results of a magnetometry survey (presumed archeological features are marked in green). After M. Furmanek and A. Rapiński. 2: Locations of trenches and features.

Obr. 5. Sídliště LnK IIB ve Studénce – „Záhumení“. Jemná nádobová keramika. 1. Fragment z okraje hrdla lahvovitě nádoby; 2. Fragment s ouškem snad z téže nádoby; 3. Fragment nožky. **Fig. 5.** LPC IIB site: Studénka – „Záhumení“. Fine ceramics. 1. Fragment of an upper part of a bottle-shaped vessel; 2. Fragment of a handle – probably the same vessel as No. 1. 3. Fragment of a pot leg.

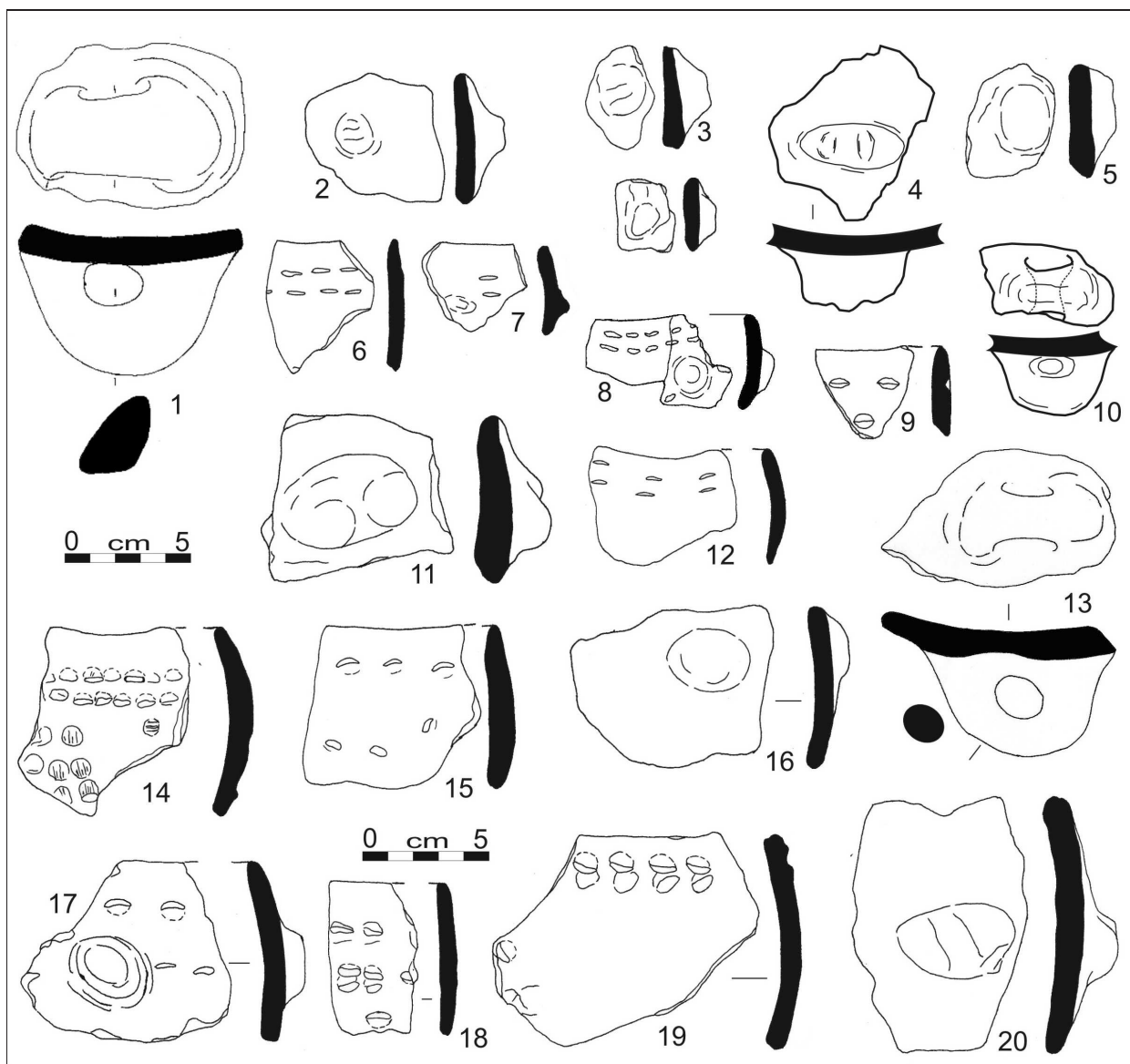
a šedé barvy. Jedná se o silnostěnné střepy (tloušťka až 15 mm) větších nádob. Tato keramika nebyla zdobena rytím, ale plastickými výčnělky, často doplněnými liniemi nehtových vrypů či prstových důlků a stisků, výjimečně jde důlky kolkové (obr. 6: 8) pod okrajem nebo na výduti nádob, zde častěji krokvicovitě. Také v této skupině pocházejí morfologicky relevantní fragmenty v naprosté většině z globulárních tvarů, ucha ovšem dosvědčují existenci puten.

Rytou výzdobou, příp. v kombinaci s „notovou značkou,“ bylo zdobeno 94 ks střepů (12, 44 % všech fragmentů). Výzdoba je tvořena úzkými rytými liniemi, často zdvojenými, doplněnými kruhovitými (obr. 7: 29, 30, 36), čoučkovitými (obr. 7: 27) a nejčastěji oválnými (obr. 7: 25, 32), příp. až nepravidelnými důlky, „notami“, o velikosti v průměru cca 5 mm. Vzácně se vyskytnou také velké (cca 10–12 mm v průměru) výrazné kruhové „noty“. Pokud lze soudit z ilustrací v případech několika subtilně zpracovaných sídlišť v horním Pomoraví, objevily se tyto velké důlky vzácně asi i tam, např. na keramice v Postřelmově – „U Františka“ (např. Kašpárek 2006, tab. 93: 11, 94: 7, 8; Davidová 2007, obr. 34: 5; 51: 4; 82: 6), většinou v objektech se šáreckými elementy, nebo v Uničově – „Na nivách“ (např. Hájek 2005, obr. 31: 7; 41: 1; 47: 1; 50: 1; 51: 3, 4), v objektech většinou fáze IIB, příp. i IIa. Na sídlišti v Přáslavicích – Kocourovci (Horáková, Kalábek, Peška 1997), které je Oderské bráně mnohem blíže, se však podle katalogu snad nevyskytly vůbec. Objevují se ovšem v rámci širšího spektra tvarů „notových“ důlků „rozpadlého“ či „degenerovaného“ stylu i na slezských lokalitách (i když ani tam nejsou příliš časté) buď bez šáreckých či železovských elementů (Holosovice, nepubl., ze sběrů Z. Brachtla) nebo v kontextu těchto elementů, např.

z Velkých Hoštic z výzkumu v r. 1977 (Pavelčík 1979, obr. 3, vlevo dole). Ze sídliště na katastrálním rozhraní Strahovic a Chuchelné je publikován mimo hornoslezské spráše prozatím snad neznámý ornament, fragment jemné keramiky se třemi liniemi pod okrajem, přerušovanými střídáním velkých kruhových důlků pod sebou s krátkým „šáreckým“ přesekáváním (Stabrava 2001b, obr. 2); obdobné fragmenty (z jedné nádoby) pocházejí i z obj. 12/83 z Velkých Hoštic (nepubl.).

Ornament pod okrajem je obvykle tvořen třemi (může jich být i méně) horizontálními liniemi, často přerušovanými třemi „notovými“ důlky nad sebou (obr. 7: 25, 29). V hlavním ornamentu na výduti je doplňují obvykle přímé šikmé linie, mnohdy zdvojené, výjimečně obloukovité jednoduché či zdvojené linie; linie jsou doplňovány „notovými“ značkami. Objeví se i ornament „sítě“ s notovými důlky na křížení linií (obr. 7: 21, 36). V ornamentice jemné keramiky jsou výrazně zastoupeny prvky tzv. „rozpadlého“ či „degenerovaného“ výzdobného stylu (Pavlů 1972, 133; Čížmář 1998, 117). Na keramice se projevuje viditelnou ztrátou výzdobného řádu, rozpadem původních geometrických vzorů, ve kterých se linie nestýkají (obr. 7: 33, 35) a často jdou do různých směrů (obr. 7: 32), nebo nejsou dotaženy k „notě“ (obr. 7: 33, 35). Častá je pozice „noty“ uvnitř zdvojené linie (obr. 7: 32), nebo je taková linie jedinou „notou“ zakončena (obr. 7: 33, 35), příp. se „nota“ k jednoduché či zdvojené linii pouze přimyká či je zcela mimo ni (obr. 7: 32). Projevem tohoto stylu je i převládající oválný až nepravidelný tvar „not“, stejně jako motiv obloukovitého ornamentu, který se vyskytl na dvou zlomcích (obr. 7: 29).

Plastickou výzdobu na hrubé keramice (43 ks, tj. 5,7 % všech fragmentů), reprezentují zátkovité výčnělky s pro-

Obr. 6. Sídliště LnK IIb ve Studénce – „Záhumení“. Nádobová keramika: 1–20.

Fig. 6. LPC IIb site: Studénka – „Záhumení“. Ceramic fragments: 1–20.

máčklym vrcholem, v nárysu kruhové či oválné (obr. 6: 3, 5, 8, 17), dvojité rozeklané výčnělky (obr. 6: 4, 11, 20) a menší výčnělky polokulovité či oválné (obr. 6: 16). V jednom případě se na fragmentu velké nádoby objevily pod okrajem dlouhé (cca 6 cm) vertikální lišty (obr. 6: 37). Je to prvek svým způsobem raritní – pokud se vertikální lišty objevují (nejsou časté), bývají kratší, spíše jde o svislé výčnělky do délky 3 cm (Uničov, Hájek, 2005, obr. 29: 2; 42: 1).⁴

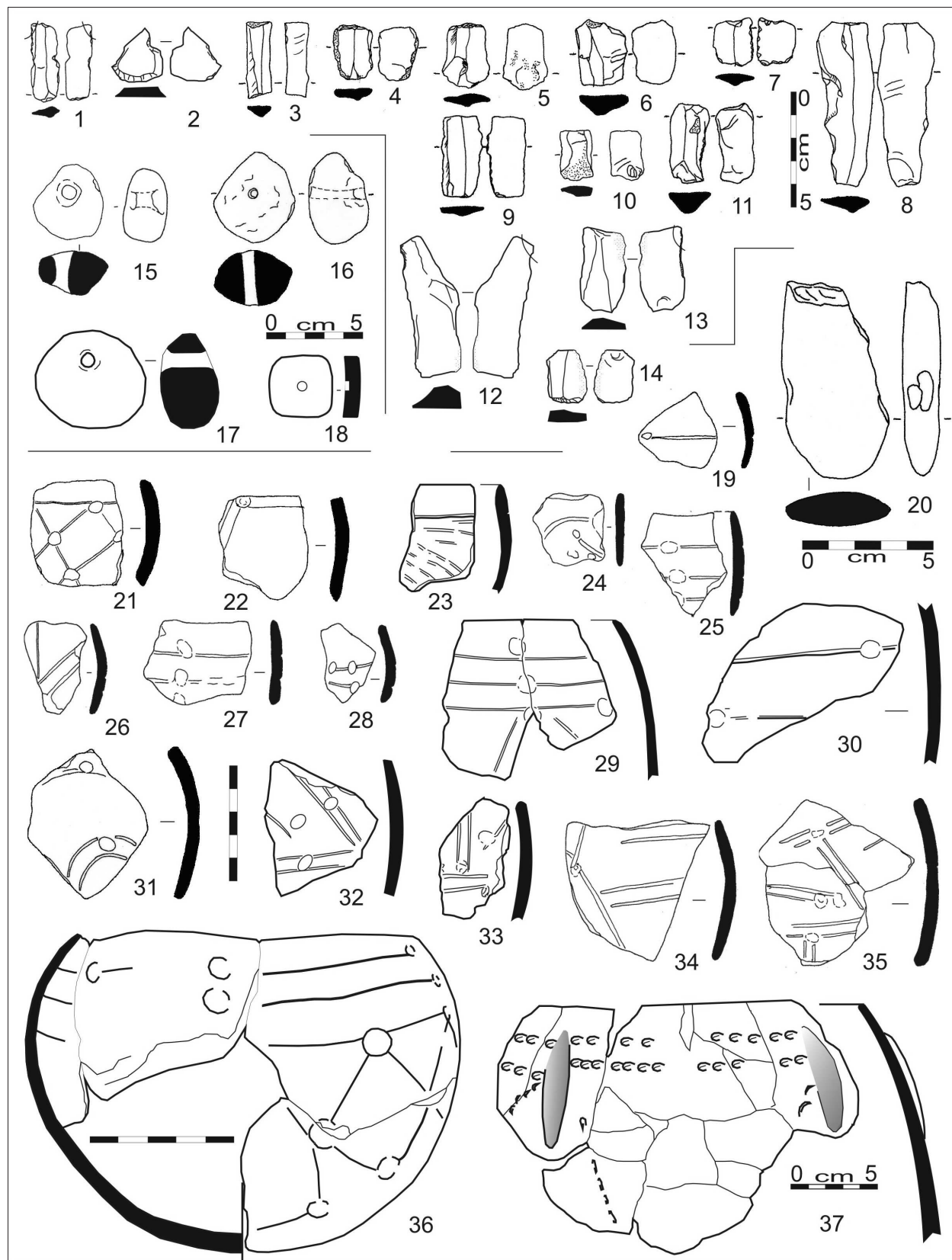
K plastické výzdobě můžeme přiřadit i jednoduchá obloukovitá ucha s vertikálním otvorem (8 ks, obr. 6: 1, 13), ačkoli větší kusy, nepochybně z puten, jsou spíše prvkem morfologickým.

Pro datování sídliště je - při výrazné jednotě výzdoby keramiky ze všech objektů - důležitý na jedné straně hojný výskyt tzv. rozpadlého či degenerovaného stylu, na straně druhé absence typických šáreckých či železovských prvků, které by se v tak velkém souboru měly s největší pravděpodobností objevit, pokud by byly na sídlišti přítomny. Tyto dva momenty datují sídliště celkem jedno-

značně do mladší části středního stupně, tedy fáze LnK IIb podle moravské periodizace (Tichý 1962, 292–293; Čížmář 1998, 116), kterou lze provizorně použít i v našem případě.

Nejbližší sídlišti u Studénky je soudobé sídliště na katastrálním území obce Bravantice, vzdálené jen asi 3 km. Také tam se výslovně konstatuje jako jeden z charakteristických rysů výskyt „degenerovaného“ stylu a na tomto základě se sídliště, které zřejmě nemělo dlouhé trvání, datuje do fáze LnK IIb (Krásnokutská 2009b, 43; Krásnokutská 2010, 31). Keramika se zdá být velmi podobná keramice ze Studénky, ani odtud se nezmiňují nějaké doklady šáreckých či železovských vlivů. Bohužel je z bravantického souboru keramiky, čítajícího cca 3320 fragmentů (Krásnokutská 2009b, 42), publikováno v preliminárních zprávách prozatím ani ne 20 ks, takže detailní komparace není možná.

Existenci dalšího rámcově synchronního sídliště v Oderské bráně signalizuje až malý soubor střepů, dochovaný z asi 20 km na jihozápad vzdálené lokality Blahutovice –

Obr. 7. Sídliště LnK IIb ve Studénce – „Záhumení“. Štípaná kamenná industrie: 1–14. Keramická závažička: 15–17. Navrtná destička ze střeptu: 18. Nádobová keramika: 19, 21–37. Fragment kamenné zátěže nevodu: 20.

Fig. 7. LPC IIb site: Studénka – „Záhumení“. Chipped stone tools: 1–14. Ceramic weights: 15–17. Partly drilled ceramic plate: 18. Ceramic fragments: 19, 21–37. Stone net sinker: 20.

„U mlýna“ (Jisl 1969a, obr. 3). I ten je možno snad datovat do fáze LnK IIb, jakkoli projevy „degenerovaného“ stylu tam nejsou zdaleka tak výrazné jako ve Studénce. V jeho těsné blízkosti se na katastru obce nachází ještě další sídliště, na „Zadním poli“, keramika odtud se však nedochovala a nákresy dvou střepů, pocházejících z blízkého okolí přesnější datování v rámci LnK neumožňují. K problematice obou blahutovických sídlišť, vč. možných vztahů k mikroregionu, do něhož náleží naše lokalita, se podrobněji vrátíme níže.

Lokality nebo části lokalit, datovatelné do fáze IIb jsou v horním Poodří či horním Pomoraví častým jevem. Z podrobně zpracovaných a publikovaných sídlišť v přílehlé části Moravy můžeme uvést Přáslavice – Kocourovce (Horáková, Kalábek, Peška 1997), Uničov – „Na nivách“ (Bálek, Štof 1990; Hájek 2005) nebo Postřelmov – „U Františka“ (Kašpárek 2006, Davidová 2007). Žádné z nich ovšem není jednofázové, pocházejí z nich i doklady staršího či mladšího osídlení LnK. Na Opavsku není takovýmto vyčerpávajícím způsobem zpracováno a publikováno žádné sídliště. Z lokalit, kde se setkáváme s analogickou keramikou, lze uvést např. Velké Hoštice (Pavelčík 1979, obr. 2); Kylešovice (předválečný sběrový soubor, Jisl 1969a, obr. 2, tab. II, III), Jaktář (Pavelčík 1994, obr. 3), z dosud nezpracovaných Píšť (Stabrava 2001a), Strahovice/Chuchelná (Stabrava 2001b), Kateřinky/Malé Hoštice (Juchelka 2009) atd. Ovšem obvykle se tam objevují v některých objektech také šárecké či železovské elementy (třeba obvykle řídce), které ve Studénce a zřejmě i v Bravanticích chybějí.⁵

Drobné keramické předměty

Mezi početnými nálezy z obj. 5/2010 a 10/2010 se nacházejí také dohromady tři keramická závažíčka a snad i fragment čtvrtého, nedokončeného. Ve dvou případech, pocházejí z obj. 5/2010, jde o neforemné, špatně vypálené předměty s hrboletým povrchem, jejichž barva kolísá v různých odstínech hnědé a šedé. Tvar menšího z nich (rozměry 3,6×3,8×2,2 cm) je nepravidelně hruškovitý (obr. 7: 15), druhé je o něco větší (rozměry 4,4×4,1×4,0 cm) a má díky protažení horního konce náběh k hruškovitosti (obr. 7: 16). Při horním konci jsou obě propíchnuta, ale otvor je u většího z nich posunut dosti blízko ke středu. Z téhož objektu pochází i fragmentární kus pravděpodobně z podobného závažíčka, které se zlomilo při propíchování – na lomu je patrná část nedokončeného otvoru. Pokud jde o třetí a největší z celých závaží (rozměry 5,1×5,7×3,1 cm), to pochází z obj. 10/2010, v nárysu je takřka kruhové, ale rovněž se zužuje k vrcholu, kde je propíchnuto, a jeho povrch je vypracován daleko lépe než u obou předchozích (obr. 7: 17).

Podobná závažíčka jsou na sídlišťích kultury s lineární keramikou zmiňována jen zcela výjimečně. Nejvíce je jich známo z Močovic, odkud jich I. Pavlů (1998, 65–66), publikoval celkem 14 kusů (z 10 objektů LnK různého stáří) většinou hruškovitého tvaru, kromě kusu i.č. 2041 však ani jeden není dochován úplně. Konstatoval rovněž jejich ojedinělost a uvádí, že např. z Bylan jsou známa pouze „zcela výjimečně a ve zlomcích.“ Jako analogii k močovickým závažím uvádí závažíčka turdušského stupně kultury Vinča ze Sukoró (Makkay 1969, tab. I, II,

IV). Močovická apod. závažíčka interpretuje (podle velikosti, tvaru i způsobu úvazu) I. Pavlů jako závaží tkalcovského stavu (Pavlů 1998, 66).

Ze Slezska je z literatury známo podobné, ale nevypálené, závažíčko ze sídliště kultury s LnK (šárecký stupeň) v dolnoslezském Strachowě; nebylo získáno ze zahlobeného objektu, ale bylo zavaleno na povrchu sídliště zřícenou stěnou lineárního domu (Kulczycka-Leciejewiczowa 1997, 133, obr. 22: 13). Kromě něho snad pocházejí z tohoto sídliště ještě dva zlomky, také nevypálené (Kulczycka-Leciejewiczowa 1997, 185; v práci nevyobrazeny). Další uváděný kus, tentokrát z Horního Slezska – fragment z obj. 122 v Pietrowicích Wielkých u Racibórze (Bukowska-Gedigowa 1980, 45, obr. 25: g) – sice pochází z jámy nepochybně náležející k s LnK, ale od kusů z Močovic, Studénky i Strachowa se výrazně liší velikostí (nejméně 12 cm výšky namísto obvyklých 4–9 cm) i výrazně protáhlým vakovitým tvarem; obojím naopak dobře zapadá mezi menší kusy běžných závaží KNP. Vezmeme-li v úvahu, že uzavřenost obsahu jam v Pietrowicích je mnohdy nevelká (vícekrát se v jamách k s LnK objevují sekery a dokonce i kusy sekeromlatů KNP apod. – srv. Janák 2010, pozn. 9; konec konců i ze samotné jámy č. 122 pocházejí střepy jak lengyelské, tak z nádob KNP, srv. Bukowska-Gedigowa 1980, 32), je tento fragment přinejmenším sporný.

Z Malopolska je ve druhém svazku Prahistoi Ziem Polskich vyobrazeno jedno závaží k s LnK, z Trzebieślavic na Sandoměřsku, tedy z východního Malopolska, vakovité, k vrcholu se zužující a nahoře propíchnuté, ale s průřezem těla takřka kruhovitým (Kulczycka-Leciejewiczowa 1979, obr. 13: 6).

Pokud jde o Moravu, uvádí zmínkou hruškovitá závaží v mobiliáři k s LnK R. Tichý; bohužel nejmenuje žádnou lokalitu, ani žádné nevyobrazil (Tichý 1962, 277).⁶

Tvarová variabilita neolitických závažíček je při podobné velikosti dosti značná. Močovická (Pavlů 1998, foto XL, XLI) jsou – s výjimkou pravděpodobně fragmentu i.č. 18.010 – výrazně plochá, en face pak hruškovitá (i.č. 2.116, 2. 401, 2422) nebo většinou oválná, k vrcholu se zužující (vakovitá), někdy výrazně (i.č. 13.283). Podobně jsou v nárysu oválná, k vrcholu se víceméně zužující, všechna závažíčka ze Sukoró; jaká jsou v profilu, těžko říci, protože v cit. článku jsou uváděna jako bližší nekomentovaný příklad antropomorfní výzdoby na vinčanských závažích (Makkay 1969, 9). Strachowský exemplář lze označit za hruškovitý jak v nárysu, tak – a zejména – v profilu. Větší kus z obj. 6 ze Studénky se dosti podobá strachowskému, menší je tvarově svébytný. Nejpodobnější močovickým závažím je tvarem i kvalitou zpracování třetí kus, z obj. 10, je ovšem širší a nižší. Závaží z Trzebieślavic lze nejspíše popsat jako kuželovité.

Závažíčka jsou také někdy zdobena antropomorfními motivy; publikované kusy ze Sukoró šmahem, z močovických pak nepochybně fragmenty i.č. 2.115 a 2380 (nějaké rytí je snad i na fragmentech i.č. 2.387 a 2.395, podle fotografií je však těžko soudit). Exempláře ze Studénky a Strachowa, stejně jako z Trzebieślavic, jsou nezdobené a ani u kusů z Moravy nezmiňuje R. Tichý příp. výzdobu.

Interpretaci závažíček jakožto závaží tkalcovských stavů je možno akceptovat, u slezských kusů zejména. Na

zátěže rybářských sítí jsou poněkud malá a lehká a špatně pálená hlína by se k máčení ve vodě asi příliš nehodila, navíc ve Studénce byla přímo v obj. 5/2010 nalezena kamenná zátěž sítě; interpretaci exemplářů ze Studénky a Strachowa jako závěsků protiřečí také jejich relativně značná tloušťka i dosti zběžné vypracování.

Budeme-li zmíněné předměty interpretovat jako závaží tkalcovských stavů, vyvstane ovšem otázka, proč jsou v nálezovém fondu k. s LnK – alespoň doposud – doslova raritou. Předpoklad o jejich doplňování či nahrazování např. běžnými kameny (Pavlu 1998, 66) nebo špatně dochovatelnými kusy z nepálené, jen usušené hlíny (jak se domnívá Kulczycka-Leciejewiczowa 1997, 185, podle nálezu ze Strachowa),⁷ sotva ve větším měřítku obstojí, uvědomíme-li si, jak málo je známo z k. s LnK také přeslenů (později v pravěku, zejména od eneolitu, jsou přesleny v nálezech vždy dosti početné, např. v KNP jejich souhrnný počet v nálezech jen z Horního Slezska jde do tisíců kusů – srv. Janák 2010) a ani připočteme-li k nim provrtaná kolečka ze střepů, jež se někdy také vykládají jako setrvačnický vřeten, jejich počet v LnK příliš nestoupne.

Snad bychom mohli uvažovat o tom, že princip tkaní byl nejstarším středoevropským zemědělcům znám, ale užíván byl jen výjimečně – možná v kultovní sféře, jak by nasvědčovala antropomorfní výzdoba některých exemplářů i častější hruškovitý tvar – a většina textilního materiálu získávána jinak, např. zplst'ováním. Zde se však dostáváme již příliš daleko za indicie v pramenech, do roviny zcela hypotetické.

Právě v obj. 5/2010 byl nalezen také zlomek destičky ze střepu (spíše ovšem čtyřúhelníku se zaoblenými rohy než kolečka), který by mohl být fragmentem polotovaru – předmět je sice navrtán, ale provrt není dokončen – před chvílí zmiňované náhražky přesleny (obr. 7: 18).

Štípaná kamenná industrie

Na lokalitě bylo získáno celkem 105 ks štípané industrie (ŠI). 19 ks tvoří nástroje, 30 ks čepele a jejich zlomky, 2 ks úlomky těžných jader a zbytek, 54 ks ŠI, představují neretušované úštěpy a odpad. Většina ŠI pochází z objektů, menší část z narušené vrstvy drnu a ornice.

Z hlediska suroviny bylo odborně posouzeno celkem 95 ks ŠI.⁸ Naprostou většinu z nich (82 ks, t.j. 86,3 %) tvoří silicity krakovsko-čenstochovské jury (SKČJ), pokud možno pozorovat, variety A, jen okrajově (7 ks, t.j. 7,4 %) jsou zastoupeny eratické silicity z glacienních sedimentů (SGS), zcela výjimečný je jeden artefakt (1 %) z bašského rohovce, posledních 5 ks (5,3 %) nelze spolehlivě určit pro přepálení. U zbylých 10 ks jsme se o (laickou) determinaci na základě mikroskopického srovnání s odborně určenými kusy pokusili sami – 8 ks z nich by mělo náležet SKČJ, 2 ks SGS. Výsledné saldo by tedy bylo takřka stejné: 85,7 % SKČJ, 8,6 % SGS, 0,9 % bašský rohovec, 4,8 % přepálené kusy. Na 34 ks (cca 32,4 %) lze pozorovat stopy drsné kůry.

V období kultury s lineární keramikou masově vystupuje v horním Poodří v nálezech ŠI na sídlištích jednak SGS (jako místní surovina), jednak SKČJ (jako daleký import), přítomnost jiné suroviny („čokoládový“ silicit, obsidián) je výjimkou. Poměr obou hlavních surovin na jednotlivých sídlištích kolísá, ale zastoupení žádné ne-

klesne obvykle pod 10 % (Janák, Přichystal 2007, 8, tab. 1; Janák 2007, 151, 154).⁹

Podobně i v horním Pomoraví a pravděpodobně zčásti i na jihovýchodní Moravě se v době LnK prosazuje kombinace SKČJ a SGS (Janák, Přichystal 2007, 9, tab. 1; Veselá 2005, 54¹⁰) s tím, že obvyklejší je asi převaha SKČJ (příklad malého souboru z Uničova však naznačuje, že to nemusí platit bezvýhradně) a v poněkud větší míře než v Poodří se zde snad uplatňují i další suroviny ŠI.

V kolekci ze Studénky je ovšem dominance SKČJ, nejsilnější v horním Poodří, až nápadná, zvláště když totéž platí *mutatis mutandis* pro sousední sídliště v Bravantících, kde by mělo zastoupení SKČJ dosahovat 297 ks (81 %) a zastoupení SGS jen 52 ks (14 %), zbylých 5 % připadá na 1 ks radiolaritu, 1 ks „železité hmoty“ a 18 ks neurčitelných pro přepálení (Krásnokutská 2009, 42). Naopak u blahutovických sídlišť musíme předpokládat podobně výraznou dominanci SGS (pozn. 9).

Pokud jde o typologii a technologii, soubor ze Studénky dobře zapadá do technokomplexu čepelových industrií středoevropského neolitu, které jsou si v typologických ohledech a technologických postupech podobné (Janák 2007, 137). Jak vyplývá z analýz B. Balcera pro Horní Slezsko, v převážné většině jsou čepele v LnK menších velikostí, do 6 cm (Balcer 1977, 30). To plně platí i pro soubor ze Studénky, kde pouze jediný kus (obj. č. 2; obr. 7: 8) dosahuje délky 7 cm a původně byl pravděpodobně ještě delší, protože báze i terminál jsou odlomeny (ještě dvě čepele ze stejného objektu dosahují délky 6 cm). Jinak jde ale výhradně o čepele menších rozměrů. 30 ks čepelí a jejich zlomků je neretušovaných obr. 7: 3), 5 ks nese stopy drobné retuše na jedné (obr. 7: 1) nebo i obou laterách (1 ks), 1 ks má retuš koncovou, 1 bazální. Objevují se také škrabadla na čepelkách, retušovaných čepelkách i úštěpech (obr. 7: 2, 4, 5, 14); celkem je jich 7 ks. Výjimečnými nálezy – po 1 ks – jsou vyčnělý vrták (obr. 8: 4), hrot (Grepel 2007, obr. 8, 17; zde obr. 4: 3), úštěp s boční retuší a technická čepelka, sekundárně přepracovaná na vrub (obr. 7: 12). Celkem 7 ks ŠI (čepelky i nástroje) nese „srpový“ lesk.

Skladba surovin, procentuální skladba základních morfologických skupin i početná přítomnost kusů se zbytky kůry sblížuje ŠI ze sídliště ve Studénce se soubory z typických středomoravských sekundárních zpracovatelských sídlišť Kladníky – „Záhumenky“ a Přáslavice – Kocourovce – „Na širokém.“ Pro názornost přinášíme srovnávací tabulku 1.

Je zjevné, že podobné procentuální hodnoty u základních morfologických skupin na uváděných lokalitách převažují, a i další charakteristické rysy (vzdálenost od zdrojů, snaha po co nejúplnějším vytěžení suroviny atd.) nepochybně dovolují formálně klasifikovat lokalitu ve Studénce – „Záhumení“ také jako sekundární zpracovatelské sídliště (srv. Mateiciucová 2008, 99 – 102). V tabulce ovšem vidíme i několik výraznějších diferencí. Rozdíl ve velikosti souboru mezi Kocourovcem a oběma zbylými sídlišti není důležitý, pohybujeme se stále v řádu stovek. Zajímavější je vyšší zastoupení SKČJ a nižší zastoupení SGS ve Studénce proti oběma zbylým lokalitám, zejména Kladníkům, i když studénské sídliště leží na rozdíl od nich přímo v zóně přirozeného výskytu SGS. Vyšší

Tab. 1. Srovnávací tabulka. Údaje z Přáslavice-Kocourovec a Kladník srv. Mateiciucová 2008, 219–223, 233–239.**Tab. 1.** Raw material comparison. Data from Přáslavice-Kocourovec and Kladníky cf. Mateiciucová 2008, 219–223.

Sídliště	Datování	Ks	SKČJ	SGS	Nástroje	Čepele a jejich zlomky	Jádra	Úštěpy a odpad	Kusy s kůrou
Studénka	LnK IIb	105	85,7 %	8,6 %	18,1 %	28,6 %	1,9 %	51,4 %	32,4 %
Přáslavice-Kocourovec	LnK II	280	76,8 %	9,6 %	22,1 %	19,6 %	5,4 %	52,9 %	31,3 %
Kladníky	LnK I	125	65 %	22,4 %	21,6 %	28 %	2,4 %	48 %	45,9 %

zastoupení čepelí a jejich zlomků ve Studénce i Kladníkách proti Kocourovcům může být náhodné, ale mohlo by také naznačovat určité zaměření na produkci těchto polotovarů. Konečně vidíme značný rozdíl v procentním zastoupení kusů s kůrou. V Kladníkách je proti Kocourovcům (i Studénce) takřka o polovinu vyšší. To lze vysvětlit tím, že zatímco v případě Kladníka se pracovalo přímo na sídlišti více z konkrétní (Mateiciucová 2008, 105, 221, 223), do Kocourovců se dopravovala především jádra už předem připravená, ale ještě netěžená (Mateiciucová 2008, 105, 237, 239). S takovými jádry nejspíše pracovalo i sídliště ve Studénce, kde je zastoupení kusů s kůrou srovnatelné s Kocourovcem, i když při mizivém podílu technických čepelí a úštěpů nelze tento předpoklad výrazněji podpořit doklady, vypovídajícími o technice sbíjení.¹¹

Broušená kamenná industrie

Z bohatého obj. č. 5/2010 pochází rovněž drobná kopytovitá sekerka s obloukovitým týlem a poškozeným asymetrickým ostřím (rozměry 6,2×3,6×0,7; obr. 9: 1), v k. s LnK tvar zcela běžný a chronologicky málo relevantní (Vencel 1960, 28–29). Je vyrobena z metabazitu jako drtivá většina seker a klínů LnK v celé střední Evropě (Janák, Přichystal 2008, 461–462). Náš exemplář byl ovšem jak podle posouzení výbrusu pod polarizačním mikroskopem a změření magnetické susceptibility kapametrem, tak

podle rozboru chemického složení, provedeného na elektronovém mikroanalyzátoru CAMECA SX100, vyroben z metabazitu typu Jizerské hory. Dalekých importů (v našem případě cca 230–240 km) ze severočeských ateliérů, zpracovávajících tuto surovinu (srv. Přichystal 2002; Šrein et al.), přibývá v poslední době po celé střední Evropě takřka lavinovitě, takže se nelze ubránit dojmů, že alespoň v některých případech se bude jednat o sporné kusy. U exempláře ze Studénky je však původ ze severních Čech zaručen exaktně a s vysokou pravděpodobností, takřka s jistotou.

Ostatní kamenná industrie

Dalším pozoruhodným nálezem ze Studénky, z obj. 5/2010, je fragment typické kamenné zátěže rybářské sítě o rozměrech 64,0×34,3×11,5 mm (obr. 7: 20) vyrobené z obláčku jemné šedé droby, který měl původně zřejmě po jednom intencionálním vrubu na každém boku. Vrub je sice dochován pouze na jednom boku, o určení předmětu však není pochyb.

Kamenné zátěže z vruby jsou pozoruhodným fenoménem v neolitických a eneolitických kulturách. Podle dosavadních znalostí se zdá, že jejich masové užívání se omezuje ve střední Evropě snad jen na tři oblasti: Banát na pomezí Rumunska a někdejší Jugoslávie, oblast alpských jezer a u nás na Opavsko, přesněji břehy řeky Opavy v úseku, kde protéká tradičním sídelním územím na hornoslezských spraších, tedy zhruba mezi Krnovem a Hlučínem (Janák 2004, 78–81). Tam se jimi souborně jako první zabývala V. Šikulová již před půlstoletím (Šikulová 1961) a vlastně na problém upozornila. Pozdější stav poznání ve specifické souvislosti demografické kontinuity nastínil V. Janák (2004, 78–82); od té doby ovšem přibýly na Opavsku z nových záchranných výzkumů další, dosud nepublikované doklady z několika lokalit. Zátěže se zde ve větších sériích vyskytují na některých (ne na všech!) sídlištech od dob k. s LnK až do sklonku KNP a zdá se, že masový rybolov byl záležitostí specializovaných skupin (rodů?) v některých komunitách.

Pro funkci zátěží jako součástí rybářských sítí snesla dostatečné argumenty, zejména etnografické, již V. Šikulová (1961, 3–5). Dnes je lze rozšířit i přímo o archeologické situace z alpské oblasti (na staroneolitickém sídlišti Hornstaad – Hörnle I u Bodamského jezera byla zjištěna mj. také kumulace 96 ks zátěží a spálených šňůr, srv. Schlichtherle 1990, 121–122, obr. 83–84), kde jsou nálezy asi nejhojnější, udržují se vlastně od neolitu až do novověku a nic nenasvědčuje využití k jinému účelu než k rybolovu (srv. Ribaux 1986, 99–102, s lit.). Pokusy o revizi výkladu zátěží v tom smyslu, že lze rozšířit jejich

Obr. 8. Sídliště LnK IIb ve Studénce – „Záhumení“. Štípaná kamenná industrie SKČJ.**Fig. 8.** Studénka – Záhumení site (LPC IIb). Chipped stone artefacts made from the Cracow Częstochowa Jurassic chert.

funkci také na funkci tkalcovských závaží, příp. závaží v obecném smyslu (Pavelčík 1979, 102; Pavelčík 1986, 220; Pavelčík 1991, 68) nemají dosud oporu v pramenech. Z pravěku střední Evropy zatím neznáme archeologickou situaci, ve které by bylo kamenné zátěže s vruby možno interpretovat jako součást např. tkalcovského stavu. Samozřejmě, že sekundárně mohly být použity k zatížení čehokoli, příp. i k jiným účelům (při výzkumech ve Velkých Hošticích v r. 1983 byly např. zjištěny ve vyložení dna pece z pozdní doby bronzové), ale názor na jejich primární účel – jde o zátěže nevodu – není proč měnit.

Jestliže intenzivní rybařství pomocí sítí, zatížených oblázkami s vruby, musíme v českých zemích a oblastech, které se k nim přimykají, omezit na základě současných znalostí na některé lokality na březích Opavy, neznamená to, že příležitostně nemohly být použity k rybolovu i jinde. Nálezy jednotlivých zátěží jsou známy nejen na Opavsku i z lokalit vzdálených od řeky několik kilometrů, ale i z různých lokalit mimo Opavsko (srv. Šikulová 1961, 1; Janák 2004, 78–79); v jednom případě je doložen i nálezy celé malé série na Vltavě (sídlíště LnK v Roztokách u Prahy, 3 ks v obj. 287 – Pavlů 1991. 238, obr 2: 4, 3: 1, 4).¹²

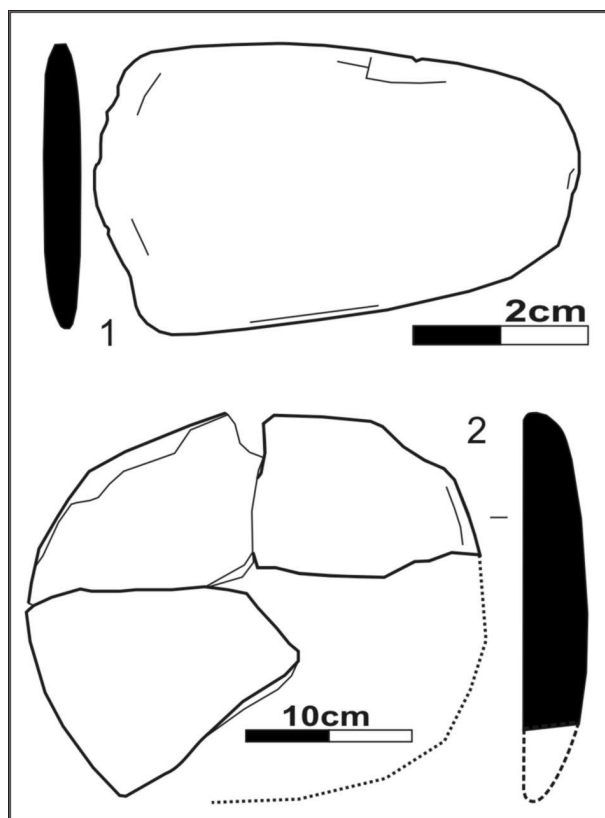
Možnost rybolovu pomocí sítí s kamennými zátěžemi na Odře signalizoval už starý nálezy zátěže z Koblova (dnes část Ostravy), zachycený L. Jislem (Soupis n. d., 201). Nálezy ze Studénky předpoklad potvrdil. Za zmínku v této souvislosti stojí nálezy dvou celých zátěží, z oblázků pravděpodobně droby, při povrchovém průzkumu SU a MNJ v r. 2009 na lokalitě k. s LnK u Hladkých Životic dosvědčené staršími sběry, od sídlíště ve Studénce vzdálené asi 9 km (srv. níže). Prozatím ovšem nelze rozhodnout, zda na Odře šlo o rybolov občasný nebo – jako na blízkém Opavsku – intenzivní.

Z jiných nálezů uvedme především velkou oválnou pískovcovou třerku, rozbitou ve čtyři kusy (obr. 9: 2); tři z nich se našly v obj. 5/2010, čtvrtý byl získán vedle objektu.

Poslední skupinu nálezů ostatní kamenné industrie tvoří 9 ks úštěpů z kulmských drob a 1 ks úštěpu z jemozrného kulmského slepence (tedy surovin vyložené místních) z obj. 1/2007, pravděpodobně jde o odpad při výrobě mlýnků.

Sídlíště ve Studénce v kontextu osídlení kultury s lineární keramikou v oderské bráně Současný stav výzkumu

Až donedávna byly z prostoru Oderské brány známy jen čtyři lokality – dvě z katastru Blahutovic, třetí byl Kotouč; poslední, Suchdol, nebyla (a není) již doložitelná materiálem. První z blahutovických lokalit, v poloze „Zadní pole“, byla zkoumána již K. J. Maškou v r. 1888.¹³ Prokopal zde tři jámy, které mohly náležet k. s LnK, ale keramika z nich se nedochovala. Těch několik střepů, uložených pod označením „Blahutovice“ v Moravském zemském muzeu (MZM), náleží lengyelu, příp. jeden snad KNP, především ale lužické kultuře (srv. Janák 1998, 117).¹⁴ Rozhodující pro datování lokality by zřejmě byly kromě neznámých Maškových nálezů keramiky početné nálezy kamenné industrie a keramiky ze sbírky Weiglovy, která přišla do Brna v r. 1899, údajně do MZM (Blaschke

Obr. 9. Sídlíště LnK IIb ve Studénce – „Záhumení“.

Kopytovitá sekera – 1; třerka – 2.

Fig. 9. LPC IIb site: Studénka – „Záhumení“. Polished stone axe – 1; grindstone – 2.

1925), ta však byla nezvěstná jako celek nejspíše již po 1. světové válce.¹⁵

Nevelký soubor keramických fragmentů k. s LnK, datovatelný snad do fáze IIb, uložený v MNJ (srv. výše) a minimálním výběrem publikovaný již G. Stumpfem (1927, obr. 9) a později o něco širší L. Jislem (1969a, obr. 3), je zbytkem nálezů z Hausotterových výkopů v r. 1906 v další blahutovické sídlíštní poloze „U mlýna“ (Hausotter 1908).

Z Blahutovic je v MZM dodnes zachován poměrně velký soubor (celkem 108 ks) blíže nelokalizované štípané industrie, z většiny částí asi ze „Zadního pole“ po Maškovi (na některých kusech je jeho vlastní rukou poznamenáno „Blattendorf“). O jeho skladbě s totální převahou SGS jsme mluvili výše. Další jednotlivé nálezy ŠI jsou i v MNJ. Pod označením „Blahutovice“ se také v MNJ a v MZM nachází celkem 9 ks sekerek z metabazitů, ale typických kopytovitých mezi nimi mnoho není, většinou jsou asi lengyelské, příp. pozdější.

Obě lokality na katastru Blahutovic se nalézají na oderském pravobřeží, v prostoru mezi přítokem Odry, Luhou a Hrabětickým lesem, tedy již na samém okraji Oderské brány. Sídlíště v poloze „U mlýna“ leží u soutoku Lučického potoka s Luhou, přesná lokace sídlíště v rámci „Zadního pole“ je prozatím sporná (jde o značně rozlehlou trať); leží snad někde u pramenné pánve krátkého bezejmenného přítoku Lučického potoka, který sám je levobřežním přítokem Luhy. Při průzkumu SU a MNJ v r. 2010 se bohužel ani u někdejšího mlýna, ani v okolí pra-

menné pánve nepodařilo nalézt nic. Bud' jak bud', mezi sebou by neměla být sídliště vzdálena více než 1,5–2 km.

Třetí již dlouho známou lokalitou je Kotouč u Štramberka. Odtud jsou ovšem dochovány v SZMO jen tři typické střepy, publikované L. Jislem (1969a, obr 1:5, tab. I: 25–27) a několik málo atypických, zato bylo při dlouhotrvajícím ničení lokality zachráněno dosti velké množství typické BI. Kopytovitý klín ze Štramberku, 28,5 cm dlouhý, byl nalezen za války a skončil v soukromé sbírce v Ostravě, kopytovitý klínek z někdejší sbírky dr. Patuschky ze Štramberku měl být po válce uložen v muzeu v Opole (k oběma kusům srv. Jisl n. d., 468), dvě kopytovité sekery a část klínu v muzeu ve Valašském Meziříčí (Jisl 1969a, 7); v MNJ jsou uloženy nepublikované zlomky kopytovitých klínů (12 ks) a kopytovité sekery (6 ks, celé i zlomky). Jediný blíže datovatelný střep podle výzdoby náleží nejspíše staré LnK (stupeň I), mezi zlomky klínů se zdají být kusy, které mu časově odpovídají, „nízké“ tvary podle S. Vencla (srv. Vencl 1960, 23–24), častější se však zdají být mladší tvary, které týž autor označuje jako „středně vysoké“ (srv. Vencl 1960, 24–25). Osídlení k. s LnK na Kotouči nepřekvapuje, překvapila by spíše jeho absence. S ohledem na to, že Kotouč byl až do počátku středověké kolonizace vždy klíčovým uzlem na trase dálkové komunikace mezihorským koridorem (Janák 2009, 17–18), můžeme předpokládat, že měl určitý význam i v této době, snad už při šíření k. s LnK k severu.

Podle literatury a archivních pramenů můžeme sotva pochybovat o existenci sídliště někde na katastru Suchdolu nad Odrou, i když žádné nálezy odtud nelze dnes již identifikovat. R. Tichý nejen uvádí Suchdol jako sídliště v soupisu moravských lokalit LnK (Tichý 1962, mapa na obr. 27, Tichý 1963, 171, pod č. 453), ale konstatuje odtud i keramiku s výzdobou rytí a „notové“ značky (Tichý 1962, tab. I). Žádný zdroj informací ovšem neudává. Další indicie pro existenci sídliště jsou údaje o polovině kopytovitého klínu či sekery, která by se měla nacházet ve vídeňském Naturhistorisches Museum a ŠI, která by měla být v MZM (NZ AÚB 2374/46; Jisl n. d., 448) - ani jedno ani druhé se nám však dosud nepodařilo ve zmíněných muzeích nalézt. Za takových okolností je s dislokací problém. S. Weigel (1914, 89) uvádí podle nálezů broušené a štípané industrie neolitické sídliště až na samém západním okraji suchdolského katastru, v „Zadních polích“ mezi samotou „Šenkovy domy“ (dnes „Hospůdka“) a patou Pohořského kopce.¹⁶ Jeho příslušnost ke k. s LnK není samozřejmě zaručena a nálezy jsou nezvěstné, jiné indicie pro umístění suchdolské lokality však zatím neexistují.

Popsaný stav se razantně změnil až v posledních pěti letech. Výrazným způsobem otevřel novou etapu poznání záchranný výzkum Národního památkového ústavu v r. 2006 na stavbě dálnice D 47 u Bravantice, kde byla zachycena část sídliště, kromě sídlištních jam zde bylo zcela nebo zčásti prozkoumáno i šest půdorysů typických pětiřadých kúlových domů a kromě fragmentů nádob a kamenné industrie všeho druhu také mj. nožka z antropomorfní plastiky (Krasnokutská 2009a; Krasnokutská 2009b; Krasnokutská 2010). Fragменты keramiky jdou do

tisíců a podle cit. preliminarií by měla všechna keramika náležet fázi LnK IIB.

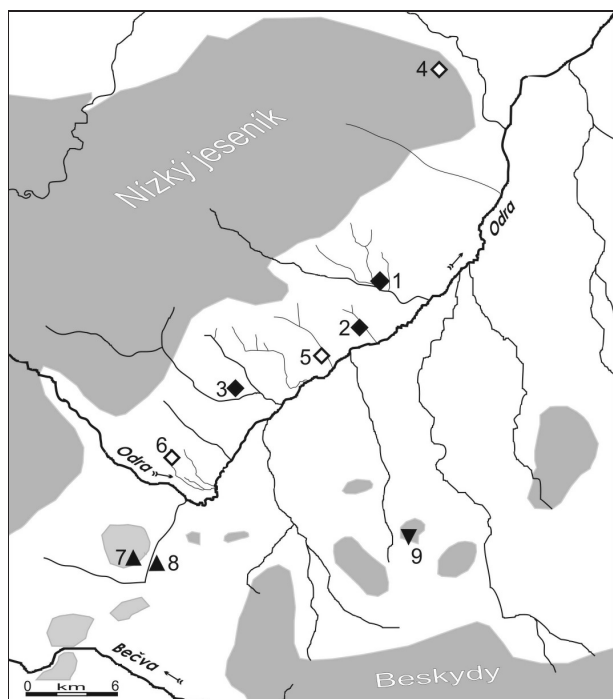
V r. 2007 bylo jihozápadně od bravantického sídliště zachyceno sídliště ve Studénce, které je vlastním námětem tohoto příspěvku. Dále na západ od Bravantice a Studénky ležící lokalita Hladké Životice – „Velká strana“, zjištěná východně od obce díky opakovaným sběrům p. D. Fryče, který ji označuje jako Hladké Životice 2 (Fryč 2007),¹⁷ by měla také náležet k. s LnK; pocházejí odtud i typické fragmenty keramiky, jakkoli nečetné, přeslen, údajně i část závažíčka a kromě ŠI také část kopytovitého klínu (Fryč 2007, 29, foto 4: 4, 6–8; 6: 2; 7: 1).¹⁸ Při revizních průzkumech SU a MNJ v r. 2009 zde byly objeveny, kromě ŠI a nepočetných zlomků nezdobené keramiky, náležejících podle technologie LnK, mj. dvě celé kamenné zátěže s bočními vruby, polotovary kopytovitého klínu a polovina menší konkrce s drsnou bělošedou kúrou, z SKČJ.¹⁹

Sídliště ve Studénce a osídlení k. s LnK na oderském levobřeží

Máme tedy v prostoru Oderské brány co dělat s několikaletým osídlením k. s LnK. Především na pravobřeží v okolí Štramberka s osídlením starého (I.) stupně a nejspíše i pozdějším; prozatím je reprezentováno jedinou bezpečnou lokalitou, Kotoučem. Asi 18 km na západ od Kotouče leží obě blahutovické lokality v povodí Lučického potoka, opět na pravobřeží.

Nás ovšem zajímá především osídlení na levobřeží. Zkoumaná sídliště u Studénky a Bravantice by měla být relativně krátkodobá a podle keramického materiálu, který je prozatím k dispozici, by se měla striktně omezovat na fázi LnK IIB. Přesnější datování zbylých levobřežních sídlišť (Hladké Životice, Suchdol) není dosud možné, i když existují indicie, že by mohla také náležet střednímu (II.) stupni. Síť, kterou levobřežní lokality vytvářejí, se zdá mít podobu řetězce sídlišť, orientovaných v zásadě podle toku Odry (srv. obr. 10), která je páteří koridoru brány jako takového. Jejich obvyklá vzdálenost od dnešního toku řeky je 2–3 km, od její nivy pochopitelně méně. Sama se však na Odru neváží. Byla zakládána na nevýrazných svazích nad drobnými vodotečemi, obvykle krátkými pravobřežními přítoky, na tok Odry v zásadě kolmými (Bravantice – soutok Setiny a Bílovky; Studénka – Studénský potok; Životice – Husí potok). Pokud lze pozorovat, zřejmě se jednalo o stálé osady – u Bravantice, odkud jsou známy i domy, a Studénky to máme za jisté, podle skladby nálezů z povrchových sběrů je to pravděpodobné i v případě životické lokality.

Nejdále na severovýchod je vysunuta lokalita u Bravantice. Ve směru na jihozápad je od ní asi 3 km vzdáleno naše sídliště ve Studénce – „Záhumení“ a dalších cca 9 km na jihozápad od studénské se nalézá sídliště v Hladkých Životicích. Pokud by suchdolské sídliště leželo skutečně mezi „Šenkovými domy“ a Pohořským kopcem, bylo by od životického vzdáleno asi 7,7 km v severozápadním směru. I přes poměrně velké odstupy²⁰ se nelze ubránit dojmu, že řetězec levobřežních sídlišť vytváří mikroregion lokalit, které spolu rozložením podél Odry souvisejí.²¹

Obr. 10. Osídlení kultury s LnK v Oděské bráně. Levobřeží: ověřená sídliště (plné kosočtverce) – 1 – Bravantice, soutok Seziny a Bílovky, 2 - Studénka – „Záhumení“, 3 - Hladké Životice – „Velká strana“; hypotetická sídliště (prázdné kosočtverce) 4 – Děhylov, 5 – Butovice – „U kostela“; 6 – Suchdol n. O. – „Šenkovy domy“. Pravobřeží: mikroregion Lučického potoka (plné trojúhelníčky) – 7 – Blahutovice – „Zadní pole“, 8 – Blahutovice – „U mlýna“; mikroregion Štramberka (obrácené plné trojúhelníčky) – 9 – Štramberk – Kotouč.

Fig. 10. The sites of LPC IIb in the Oder gate region. Left riverbank: Confirmed LPC sites (black diamonds) – 1 – Bravantice, confluence of Sezina and Bílovka streams, 2 - Studénka – „Záhumení“, 3 - Hladké Životice – „Velká strana“; possible sites (diamond outlines) 4 – Děhylov, 5 – Butovice – „U kostela“; 6 – Suchdol n. O. – „Šenkovy domy“. Right riverbank: mikroregion of the „Lučický potok“ stream (black triangles) – 7 – Blahutovice – „Zadní pole“, 8 – Blahutovice – „U mlýna“; mikroregion of the Štramberk region (black upturned triangles) – 9 – Štramberk – Kotouč.

Pokud přijmeme předpoklad, že jde skutečně o mikroregion – omezme se zatím jen na sídliště v Bravanticích, Studénce, Hl. Životicích, příp. ještě na hypotetické v Butovicích u kostela²², pak se jeho dispozice zdá být v rámci oikumeny LnK prozatím neobvyklá. Jakkoli je v poslední instanci orientován tokem Odry, není s ní v přímém kontaktu. Existující analogie – např. řetězec sídlišť na levobřežní terase horní Visly, v úseku Nowa Huta – Igołomia/Wawrzeńczyce (Czekaj-Zastawny 2008, 85, mapa 1) nebo na levém okraji doliny Odry v úseku severně od Raciborze (Furmanek 2003, 112) – kde jsou sídliště situována na okraji říčního údolí, často v těsné blízkosti nivy nebo přímo nad ní (srv. Czekaj-Zastawny 2008, 175, 180–181, 199; Furmanek 2003, 114), naznačují, že se tamější osídlení vztahuje především k údolí velké řeky. Z. Schenk (2006) upozornil na pruh lokalit na první pravobřežní terase Bečvy, v úseku zhruba mezi Předmostím

a Lipníkem n. B. Také ten je orientován řekou a osídlení, v zásadě umístěné nad severním okrajem nivy (Schenk 2006, 65, 68), se opět k údolí řeky vztahuje. Pruh ovšem není jednotný, podle přehledové mapy (Schenk 2006, obr. 4) se rozpadá v několik kumulací (mikroregionů?) možná ani ne úplných.

Naše levobřežní sídliště jsou naopak stažena dozadu, od nivy vzdálena nejméně 500 – 1000 m. Každé se váže k vlastnímu menšímu přítoku; vypadá to, jako by rozhodujícím momentem pro jejich existenci nebyla Odra, ale její přítoky, na kterých se izolovaně nalézají. Údolí Odry zřejmě leželo až ve druhém plánu sídelních a hospodářských aktivit místních obyvatel, i když využíváno nepochybně bylo (přinejmenším rybolov). Něco podobného pozorujeme na horní Visle, kde se osídlení na přítocích také obvykle zastavuje několik kilometrů od řeky (srv. Czekaj-Zastawny 2008, 85, mapa 1).

Neobvyklé se rovněž zdají být poměrně velké vzdálenosti mezi našimi sídlišti (nejméně 3 km) – jakkoli snad řetězec není úplný. Průměrná vzdálenost sídlišť v řetězci severně od Raciborze je 0,8 km (Furmanek 2003, 119), vzdálenosti mezi sídlišti na viselské terase nepřekračují zřejmě 2 km (srv. Czekaj-Zastawny 2008, mapa 1). Ani mezi lokalitami na terase Bečvy by podle mapy neměly přesáhnout 2 km, častěji to budou jen stovky metrů (od Lipníka směrem na západ je ovšem v řetězci několikakilometrová proluka).²³

Naše lokality na oderském levobřeží se tedy svou dispozicí podobají spíše koncovým sídlištím mikroregionů nad jednotlivými přítoky – jenomže ty mikroregiony scházejí a s jejich existencí nemůžeme ani dosti dobře počítat. Jak jsme naznačili výše; každé ze sídlišť se zdá být na své krátké vodoteči zcela osamoceno, dosavadní výsledky nenaznačují pravděpodobnost existence dalších sídlišť, ba ani příp. „tábořišť“ či „sídelních bodů“, různě dlouhého trvání i různého, zejména ale exploatačního účelu, v blízkosti stálých sídlišť.²⁴ Situace levobřežního mikroregionu jako celku tak sugeruje dojem, že jde pouze o nástupní osady, náběh k osídlení, který se dále nerozvinul, pouhou epizodu.

Tento dojem zesiluje také zřejmě jen krátké trvání levobřežních osad. Na základě analýzy hmotné kultury a planigrafie zkoumaného úseku sídliště v Bravanticích (především absence jakýchkoli superpozic) je označila T. Krásnokutská vícekrát za krátkodobé (Krásnokutská 2009b, 43; Krásnokutská 2010, 31). Jen krátkodobé narušení původní vegetace v nejbližším okolí sídliště (a tedy jeho jen nedlouhé trvání) naznačuje i velmi nízké zastoupení břízy a lísky mezi získanými uhlíky dřevin z Bravantic (Novák - Krásnokutská 2009, 54). Rovněž sídliště ve Studénce – „Záhumení“ se zdá být podle analýzy keramiky, typologicky vysoce koherentní, jednofázové, ani zde, stejně jako v Bravanticích, se nesetkáváme se superpozicemi řídky rozmístěných sídlištních jam, takže snad ani v tomto případě nemůžeme asi počítat s delším trváním osady. O zbylých sídlištích (Životice, Suchdol, příp. i Butovice) nevíme v tomto ohledu takřka nic, nicméně ani v jejich okolí nemůžeme doložit stopy nějakých výraznějších externích aktivit, natož pak příp. kumulací (srv. výše). Snad tedy celé levobřežní osídlení jako takové mělo jen krátké trvání.

Akceptujeme-li předpoklad, že osídlení fáze LnK IIb na oderském levobřeží bylo pouhou epizodou, po jejímž předčasném konci zůstal okolní kraj po takřka tisíc let opět neosídlený (srv. Janák 1998, 119–120), stávají se kardinální otázkou důvody jeho vzniku a zániku, které jdou ruku v ruce s jeho účelem a s funkcí, již během té krátké doby plnil. Osídlování v době před středověkou kolonizací takřka souvisle zalesněného²⁵ koridoru Oderské brány nemělo obecně charakter snahy o získání nového prostoru pro běžné dlouhodobé sídlení na zemědělské bázi, nýbrž šlo o osídlení ve srovnání s tradičními sídelními oblastmi v okolí řídké, diskontinuitní, enklávové, podle potřeby vznikající a zanikající zejména v souvislosti s průběhem komunikačních tras, získáváním surovin a využíváním lesního bohatství nezemědělským způsobem (důležitou složkou se v některých obdobích stávalo pastevectví), příp. i jinými, archeologicky prakticky nepodchytitelnými okolnostmi, tedy s primárně nezemědělským účelem.²⁶ Samozřejmě, ojedinělé pokusy o „zemědělskou kolonizaci“ v této tisíce let trvající mozaice sídelních epizod vyloučit *a priori* nelze. Zdá se však, že o to v našem případě nešlo.

Už samo atypické rozmístění sídlišť napříč vodotěci jakoby predisponovalo pozdější průběh levobřežní trasy severojižní dálkové komunikace, probíhající Oderskou branou.²⁷ Její fungování je ovšem dosud relativně spolehlivé – tedy osamělými nálezy importů či nácestných depotů – indikováno až od eneolitu (Janák 2009a, 16–17) a v úseku za Bílovcem vlastně teprve od doby popelnicových polí, a indicie jsou dosud velmi řídké.²⁸

Není ovšem důvod, proč by k příležitostným pohybům nemohla sloužit už dříve a právě to jí mohlo dát její pozdější, relativně již stabilní podobu. V této souvislosti nelze nepřipomenout Weiglem uváděnou neolitickou lokalitu u „Šenkových domků“. I když dosud nevíme, zda skutečně náleží LnK a není pozdější, její poloha – cca 2 km od toku Odry a přímo proti místu, kde byl na levém břehu nalezen mankovický depot a na protějším se do Odry vlévá Vraženský potok, podle kterého sestupovala k řece ještě v raném středověku tzv. polská stezka, obchodní cesta z Kelče na Opavsko („*via publica ad Opaviam*“ hradištského falza na hranický újezd, srv. CDB II, 352) – mluví sama za sebe. Také nově objevená neolitická lokalita u Děhylova (srv. pozn. 20) leží přímo v místech, kudy v eneolitu levobřežní trasa probíhala (srv. Janák 2009, 16–17).²⁹

Silným argumentem pro primárně nezemědělský účel osídlení na levobřeží je nevídaně vysoké zastoupení SKČJ na sídlištích ve Studénce i v Bravanticích, které procentuálním počtem předčí všechny srovnatelné soubory z moravských i slezských lokalit LnK (srv. Janák, Přichystal 2007; 8–9, tab. 1)³⁰, doprovázené minimálně zastoupenými SGS, ačkoli se nalézá v oblasti jejich přirozeného výskytu, a spolu i skutečnost, že sídliště ve Studénce – „Záhumení“ můžeme interpretovat jako sekundární zpracovatelské. Spojitost s přísnem SKČJ se zde doslova nabízí. Zdá se přitom dosti pravděpodobné, že rozbor souboru ŠI z Bravantic ukáže rovněž jeho sekundárně zpracovatelský charakter – nasvědčuje tomu při veliké převaze zdaleka importované suroviny, SKČJ, jeho početnost: 369 ks ŠI na prozkoumané ploše o výměře pouhého 0,5 ha

(Krásnokutská 2009, 39, 42).³¹ Není konečně vůbec vyloučeno, že tuto charakteristiku budeme moci časem rozšířit i na sídliště v Hladkých Životcích, odkud ze sběrů SU a MNJ pochází polovina konkrce z SKČJ, ze starších sběrů i jádro se zbytky kůry, snad také z SKČJ (Fryč 2007, 29, foto 7: 1). Pak bychom měli co dělat se zcela novým fenoménem – snad pokusem o vytvoření sekundárního zpracovatelského centra na trase přísunu importovaného silicitu uprostřed neosídlené krajiny a cca 150 km od zdrojů.³² Dnešní stav poznání takovou možnost naznačuje, i když se může někomu zdát až příliš hypotetická. Po předpokládané brzké publikaci výsledků technotypologické analýzy ŠI z Bravantic³³ budeme moudřejší.

V každém případě výše uvedené momenty:

1. Izolovaná pozice mikroregionu uvnitř neosídlené oblasti;
2. Atypická dislokace sídlišť v něm (řetězec napříč vodotěci), nápadně se shodující s dedukovaným průběhem pozdější levobřežní trasy dálkové komunikace Oderskou branou;
3. Nejvyšší zastoupení SKČJ ve srovnatelných souborech ze sídlišť LnK na Moravě a v českém i polském Slezsku, a tomu odpovídající marginální zastoupení SGS, i když levobřežní sídliště se nacházejí v zóně jejich přirozeného výskytu;
4. Skutečnost, že přinejmenším Studénka (a snad i další levobřežní lokality) má charakter sekundárního zpracovatelského sídliště SKČJ;
5. Pravděpodobně jen krátké (v řádu desítek let ?) trvání sídlišť ve Studénce a Bravanticích a nejspíše i celého mikroregionu,

snad dovolují uvažovat alespoň o tom, že důvodem vzniku skupinky sídlišť LnK II(b?) na levobřeží bylo napojit se v době kulminace spotřeby SKČJ v Pomoraví a Poodří na tudy probíhající přísun oblíbené suroviny. Odtud pak mohly být krakovské silicity dále transportovány nejen směrem na dnešní Moravu, ale možná také do oblasti hornoslezských spraší. Konkrétní důvody zániku osídlení v levobřežním mikroregionu neznáme, ale opět snad nějak souvisejí s přísnem SKČJ, nejspíše s jeho zeslabením ve fázi LnK III (kdy jeho zastoupení na sídlištích v Pomoraví výrazně upadá – srv. Mateiciucová 2008, 127) nebo příp. přeměrováním. Rozhodně se nezdá, že by zaniklo násilně, sídliště v Bravanticích i Studénce byla nejspíše pokojně opuštěna.

Další závažnou otázkou je původ osídlení. Ani zde ovšem nelze ještě odpovědět jednoznačně. Jako východiště připadá v úvahu jednak dnešní Opavsko, které tvoří jižní okraj tradičního sídelního území na hornoslezských spraších, jednak prostor Bečevské brány, organicky související s Hornomoravským úvalem, obě poměrně blízké. A vzhledem k tomu, že jde o SKČJ, nemůžeme pustit ze zřetele ani vzdálené Malopolsko.

Pro příchod z Opavska mluví nejvýrazněji nálezy zátěží ze Studénky a Životíc, které u osídlení LnK z Bečevské brány, ale ani ze střední Moravy, stejně jako z Malopolska, dosud nejsou vůbec hlášeny. Konexe v západním směru naznačuje naopak především sekera ze Studénky, vyrobená z metabazitu typu Jizerské hory, ovšem na hornoslezských spraších se tato surovina u kopytovitých klínů a seker zřejmě vyskytuje občas také (Janák, Přichystal

2008, 462). Též by bylo možno vzít v úvahu, že na severní a střední Moravě, kde nejsou SGS domácí surovinou, ale importem, třebaže blízkým, byla potřeba SKČJ asi nutkavější než v Poodří – a skutečně je tam jejich zastoupení obvykle vyšší (srv. Janák, Přichystal 2007, 8–9, tab. 1). Typologická komparace keramiky za současného stavu zpracování keramické náplně LnK především na Opavsku³⁴, ale i vzhledem k tomu, že keramika z Bravantic je dosud publikována jen v nepatrném rozsahu, k řešení této otázky sotva může přispět, zvláště musíme-li předpokládat, že v obou sousedních regionech – horním Pomoraví a horním Poodří – bude keramika hodně podobná a taktéž poznamenaná vzájemnými styky obou.

S ohledem na předpokládaný účel osídlení – podíl na distribuci SKČJ – asi nelze zcela vyloučit ani původ levobřežního osídlení v západním Malopolsku. Byl by to sice přesun poměrně velké skupiny lidí (nejspíše včetně žen a dětí, protože výsledkem byl vznik autarkního osídlení, které si získávalo obživu běžným způsobem, jak naznačují nálezy srpových čepelek, těrky, zátěže síť) na dosti velkou vzdálenost (cca 150 km), prostorem podle dosavadních poznatků pustým³⁵ do rovněž pusté, zalesněné oblasti, představit si ho však lze.

Prozatím bude tedy lépe ponechat otázku původu osídlení na levobřeží nerozhodnutu, i když s poukazem na zátěže se nejpravděpodobnějším východištěm zdá být Opavsko.

Vztahy levobřežních lokalit k jinému osídlení k. s LnK v Oderské bráně

Poslední otázkou, na kterou je třeba se pokusit odpovědět, jsou případné souvislosti mezi řetězcem lokalit na levobřeží a jiným osídlením k. s LnK v koridoru Oderské brány. Pokud jde o štramberský Kotouč s okolím, vzdálený 15–20 km na protějším břehu Odry, ten je podle osamocené fragmentu keramiky alespoň zčásti starší a i když typologie BI ukazuje též na pozdější osídlení, tak či tak se není v nálezech dohromady oč opřít a nic na nějaké konexe neukazuje. Naopak, zpracování vzorku z jednoho ze štramberských klínů na elektronovém mikroanalýzátoru ukázalo jiný původ suroviny, než u sekyry ze „Záhumení“ a mezi typologicky neolitickou štípanou industrií z Kotouče je zastoupení SKČJ minimální, zdá se, že tam dominuje SGS a častěji se objeví i méně kvalitní lokální rohovce; platí to zřejmě pro beskydskou část koridoru obecně.³⁶

Více informací máme o blahutovických sídlištích, z nichž přinejmenším lokalita „U mlýna“ by měla být rámcově současná se Studénkou a Bravanticemi. Proti případné spojitosti však razantně mluví dvě věci. Jednak je to vzájemná vzdálenost (sídlíště na Lučickém potoce jsou vzdušnou čarou asi 15 km od životického sídliště) a evidentní sepětí blahutovických osad s osídlením LnK na pravobřeží Bečvy východně od Hranic, které můžeme považovat za výspu poměrně intenzivního osídlení LnK v Bečevské bráně. M. Jašková uvádí v tomto prostoru blíže nespecifikované „stopy sídliště“ z katastrů Polomi a Hranických Louček a z intravilánu Hustopečí n. B. (Jašková 1969, 13).³⁷ Vzdálenost blahutovické polohy „U mlýna“ od hustopečského sídliště není více než asi 5 km, pravděpodobná sídliště v Hranických Loučkách či

Polomi nebudou dále, spíše blíže a evropské rozvodí zde nepředstavuje žádnou překážku komunikace. Na jih, na bečevské pravobřeží v úseku mezi Hranicemi a Valašským Meziříčím, by tedy měly směřovat konexe blahutovických sídlišť především, i když dosud nevíme, zda jde o jeden a týž mikroregion nebo spíše o dva – jeden na Lučickém potoce, druhý na Hustopečsku.

Druhou věcí je zjevně rozličný účel obojího osídlení. Výše jsme se zmiňovali o kolekci blahutovických nálezů v MZM, pocházejících většinou ze „Zadního pole“ a o rozhodné dominanci SGS a jen mizivém zastoupení SKČJ v ní. Technotypologickou analýzu tohoto souboru provedl v rámci připravované doktorské disertace P. Kašpárek a laskavě nám dal její výsledky k dispozici.³⁸ I podle výsledků této analýzy jde o soubor pozůstatků více kultur, rozhodující část by však měla náležet neolitu, tj. v tomto případě LnK (lengyelské osídlení v Oderské bráně, vč. Blahutovic, náleží šmahem až závěru vývoje této kultury, jejímu eneolitickému úseku – srv. Janák 1998), jak naznačují již rozměry (75 z celkem 84 čepelí nepřesahuje délku 6 cm)³⁹ i skladba nástrojů, mezi nimiž jednoznačně dominují různé typy čepelových škrabadel a retušovaných čepelí. Z hlediska čistě formálního není možno mluvit o zpracovatelském sídlišti, soubor je ovšem evidentně selektován, prakticky se nevyskytne běžný odpad a přepálené kusy, i když jsou v něm celkem výrazné doklady výroby z konkrécí, příp. upravených.⁴⁰ Skutečnost, že blahutovická sídliště se nalézají mezi Luhou a Odrou, již uvnitř prostoru přirozeného výskytu SGS, jakkoli na samém jeho západním okraji (srv. Přichystal, Šebela, Kopicz 2004, mapa na obr. 2), vnuká představu, že důvodem existence osídlení na Lučickém potoce mohlo být získávání a vstupní zpracování kamenné suroviny (SGS) pro potřeby osídlení na Hranicku, příp. v Bečevské bráně či ještě dále na západ. Vzhledem ke stavu poznání jsou ale v tomto případě indicie ještě dosti slabé.

Pro nás je však rozhodující, že v případě sídlišť na Lučickém potoce a sídlišť na levobřeží jde evidentně o dva různé mikroregiony se zcela odlišnými konexemi. Pokud fungovaly současně, jistě o své existenci věděly a mohlo docházet k občasným kontaktům, ale předpokládat nějaké bližší svazky není důvod. Totéž lze *mutatis mutandis* říci i o vztahu ke Kotouči. Bědné zastoupení SKČJ mezi ŠI z lokalit v Blahutovicích i Štramberku, podobně jako prozatím všude na oderském pravobřeží, je v tomto ohledu výmluvné.⁴¹

Závěr

Vyhodnocení výsledků výzkumu ve Studénce tedy kromě reference o nálezech obrací pozornost k problematice některých aspektů denního života nositelů fáze IIB kultury s lineární keramikou - výrobě textilu, rybolovu a zejména distribuci kamenné suroviny. Předpoklad, že mikroregion osídlení LnK v levobřežní části Oderské brány vznikl a epizodicky fungoval v souvislosti s participací na přísunu SKČJ koridorem brány (včetně možného podílu na úpravě suroviny pro další transport) se zdá být přijatelnou pracovní hypotézou.⁴² Snad zde byla jakási transportní stanice, „překladiště“ či jak bychom to nazvali, kam byla donášena žádaná surovina od zdrojů a zde redistribuována – možná alespoň zčásti po dalším opracování - dále

na území dnešní Moravy a snad i Slezska. Viděli jsme, že existují určité – byť dosud nepatrné – náznaky existence dalších míst (Cieszyn, Spytkowice), které by usnadňovaly překonávání dlouhé cesty suroviny od zdrojů neosídleným územím, pustinou, až do nejhořejšího Poodří, a na druhé straně indicie pro dedukci tras jejího pokračování za Odrou do Hornomoravského úvalu.⁴³ I. Mateiciucová nedávno konstatovala stabilizaci sítě distribuce SKČJ ve střední fázi k. s LnK (Mateiciucová 2008, 126, 167); možná zde máme co dělat s prvními doklady její konkrétní podoby ve směru na dnešní Moravu, příp. i do Horního Slezska. Zdá se však přitom, že pro pohyb suroviny byla tehdy určující levobřežní trasa. Pro tradičně akceptovanou trasu Podbeskydskou pahorkatinou (naposledy Mateiciucová 2008, mapa 7) vlastně žádné indicie nejsou.

Existence tří mikroregionů (štramberského, levobřežního a blahutovického), vzájemně vzdálených jen 15–20 km, které pravděpodobně povstaly v rozličných souvislostech a měly rozličné určení, ale po určitou dobu byly asi současné, znovu podtrhlo specifiku osidlovacího procesu v zalesněném koridoru mezi Jeseníky a Beskydy v porovnání se starými sídelními oblastmi. Poměříme-li situaci v době kultury s LnK a speciálně situaci na oderském levobřeží obecnou charakteristikou,⁴⁴ jejíž základní rysy jsme vyjmenovali výše, pak dobře vyhovuje představě o řídkém, diskontinuitním, primárně nezemědělském, příležitostně vznikajícím a zanikajícím osídlení s vazbou na průběh komunikací. Poněkud jiné je to s příp. enklávovým charakterem levobřežního mikroregionu. I když podle současného stavu poznání jde o izolované a prostorově omezené osídlení v hustě zalesněném prostředí, dislokace sídlišť v řetězci, orientovaném Odrou, nevyhovuje představě enklávy, přinejmenším takové představě enklávy, kterou autor obecné charakteristiky, zejména pod vlivem situace v okolí štramberského Kotouče, které je dosud poznáno nejlépe, vícekrát prezentoval (Janák, Kouřil 1991, pozn. 9, později zejm. Janák 1996a, 261–262), t.j. nacházející se především na klíčových místech průběhu komunikačních tras, s dominující výšinnou polohou a víceméně stabilním základním prostorem, který byl v průběhu tisíciletí sice diskontinuitně, ale opakovaně osidlován.

S rozvojem poznání se stávala tato představa jako výlučné charakteristikum stále obtížněji udržitelná. Např. finální zhodnocení výsledků projektu „Průzkum pravěkých výšinných sídlišť v Pobeskydí mezi Bečvou (Česká republika) a Białou (Polská republika) - Badania pradziejowych osiedli wyżynnych na Podbeskidziu między Bezwą (Republika Czeska) a Białą (Rzeczpospolita Polska)“ naznačilo, že v mladší části vývoje lužických popelnicových polí vzniká, přinejmenším v pravobřežní části koridoru, síť sídlišť, sice řídká, ale přece jen obvyklé podoby, tak, jak ji známe z tradičních sídelních území, ostatně již dříve předpokládaná v polské literatuře (Choraży, Kuś 1998; Choraży, Choraży 2003, 574–575 a pasim; Janák 2003, 65; Janák, Choraży, Břízová, Grepl, Knápek, 2005). Souborné zpracování problematiky púchovské kultury v Pobeskydí zase poukázalo na řetězovou dislokaci sídlišť, orientovanou spíše než Odrou průběhem západního okraje karpatského oblouku (Knápek 2006, 463–470; srv. i Janák 1996b, pozn. 18) atd. Původní dosti ri-

gidní, představu o enklávách a jejich podobě bude tedy nutno opustit, přesněji řečeno bude nutno ji rozšířit o další možné podoby dislokace sídelních areálů a celých mikroregionů, na „stabilních“ enklávách nezávislejších.

Neočekávané poznatky získané v letošním roce při výzkumu ve Studénce konkretizují úkoly projektu SGS SU č.9 pro r. 2011 i úkoly pro následné bádání o problematice distribuce surovin ŠI koridorem celé Moravské brány. Projekt by se měl zaměřit především na ověřování a rozšiřování znalostí o levobřežním mikroregionu k. s LnK. Kromě verifikačních a zjišťovacích povrchových průzkumů, orientovaných především na identifikaci možných relevantních lokalit (u „Šenkových domků“, v Butovicích a Děhylově a, zbude-li čas, i kolem Pustějovského potoka) zamýšlíme také provést magnetometrické měření a na základě jeho výsledků menší zjišťovací výzkum na lokalitě u Hladkých Životic, jejíž poznání je v tuto chvíli otázkou klíčovou. Bádání po skončení projektu by se mělo - kromě samozřejmé snahy o pokračování terénních aktivit v levobřežním mikroregionu i v dalších letech - upírat k řešení otázek a problémů, které díky jeho výsledkům vstaly. Prvním a nejdůležitějším úkolem bude komparace terénních výsledků projektu s výsledky výzkumu v Bravantících – budou-li ovšem zpřístupněny. Druhým dezi-derátem bádání je upřesnění situace v okolí Hranic a verifikace předpokladu o dalším pokračování příslunu SKČJ odtud třemi směry do Hornomoravského úvalu. Kolaterální, ale přínosnou záležitostí by bylo vyjasnění poměrů v mikroregionu Lučického potoka, pokud jde o pravděpodobné zaměření tamějšího osídlení na získávání SGS a jejich další příslun do Bečevské brány a Hornomoravského úvalu, které se zřejmě neomezují pouze na dobu kultury s LnK. Případné badatelské aktivity při hledání spojení na severovýchod – ve směru ke zdrojům SKČJ – bude ovšem možno realizovat jen ve spolupráci s polskou stranou.

Studie vznikla v rámci projektu Studentské grantové soutěže Slezské univerzity č. 9/2010 „Archeologický výzkum západní části Oderské brány“.

Poznámky

¹Pojmu „Oderská brána“ (podobně „Moravská brána“, jejíž severovýchodní část Oderská brána tvoří) můžeme užít ve dvojitým smyslu. Jednak v striktně geomorfologickém, jako označení západní části průchozího koridoru mezi Nízkým Jeseníkem a Beskydy, jehož osou je tok Odry (východní část tvoří Podbeskydská pahorkatina) nebo jako označení celého tohoto koridoru, jak je zvykem v moderní archeologické, příp. i historické a vlastivědné literatuře (srv. Janák, Kouřil 1991, pozn. 6; Janák, Přichystal, Oliva, Grepl 2004, 170 aj.) Níže budeme užívat pojmu „Oderská brána“ pouze v tomto druhém, přeneseném významu.

²O projektu, jeho smyslu a cílech srv. Janák, Knápek 2010; zde i předběžná zpráva o průběhu a nejdůležitějších výsledcích výzkumu. Kratší preliminární zpráva byla

odevzdána i do vlastivědného časopisu Poodří (Knápek 2010).

³Více o sondách a objektech v článku „Sídliště kultury s lineární keramikou ve Studénce – „Záhumení“ pro sborník konference „Otázky neolitu a eneolitu našich krajín“ ve Vršatic v září 2010.

⁴Ani doc. I. Pavlů (kterému autoři tímto děkují za laskavou konzultaci) si nemohl vzpomenout na příp. bližší analogii.

⁵Vůbec je stav poznání na Opavsku dosud takový, že je snad lépe provizorně mluvit jen o blíže nerozlišeném úseku LnK IIb–III.

⁶„V nálezech se někdy setkáváme s většími hruškovitými předměty, poměrně neuměle robenými z hlíny. Na rozdíl od přeslenů mají otvor umístěn excentricky. Jim podobné, avšak menší kusy bývají interpretovány jako závažná závaží na rybářské síť. Nedovedu jejich účel uspokojivě vysvětlit pro nedostatek vhodných nálezů a nálezo- vých okolností, domnívám se však, že naznačenému použití nemohly vyhovovat pro lehkost a nevhodnost materiálu. Některé z nich můžeme považovat zajisté za ozdoby (závěsky)...“

⁷Závaží ze sušené hlíny jsou ve střední Evropě vedle vypálených doložena i později z prostředí KNP, resp. bo- lerázského, např. z Hlinska a (podle Palliardiho rukopisu) i z Jevišovic (Pavelčík 1983, 307, pozn. 5) nebo z dolno- slezských Tomic (Romanow 1972, 48, 92).

⁸Determinaci suroviny kamenné industrie všeho druhu prováděl A. Přichystal, kterému děkujeme za laskavou ochotu. Protože připravuje samostatný článek o determi- naci industrie ze Studénky v kontextu determinace ka- menné industrie z dalších lokalit v Oderské bráně, ome- zíme se zde jen na výsledky jeho analýz.

⁹Existují ovšem výjimky, totiž lokality na kterých masivně převládá SGS; ty je možno vysvětlit specifi- kými okolnostmi (Pietrowice Wielkie – blízkost zdrojů vysoce kvalitních SGS, Velké Hoštice, obj. 19/82 – vý- robní objekt; srv. Janák, Přichystal 2007; 8–9, tab. 1). Po- dobně masivní je převaha SGS u souboru 108 ŠI, který je uložen v MZM z katastru Blahutovic a ze značné části pravděpodobně - vzdor absenci bližších nálezo- vých okolností - pochází z blahutovických sídlišť LnK, především ze sídliště na „Zadním poli“. Podle určení A. Přichystala tvoří v něm zastoupení SGS 101 ks (tj. 93,5 %), SKČJ je nanejvýše 5 ks (tedy 4,6 %, z toho ještě většina – 4 ks – s výhradou). Ze zbylých je 1 ks křemičitá zvět- ralina, poslední kousek je neurčitelný pro přepálení. Na katastru Blahutovic je ovšem i pozdější osídlení z neo- litu/eneolitu, především lengyelské (srv. Janák 1998, 117– 118), takže – naznačila to i technotypologická analýza P. Kašpárka, kterému autoři děkují za laskavé zpřístup- nění jejích výsledků – menší část souboru velmi pravdě- podobně k. s LnK nenáleží. O tom bude podrobněji řeč ještě níže. Na tomto místě je důležité zejména absolutně i relativně velice nízké zastoupení SKČJ.

¹⁰Uničov, „Na nivách“: celkem 15 ks, z toho SGS 9 ks (60 %), SKČJ 3 ks (20 %), neurčitelné pro přepálení 3 ks (20 %).

¹¹V literatuře se pro SKČJ v době LnK, zejm. v mladší části jejího vývoje, uvažuje také o distribuci v podobě čepelových polotovarů (Kaczanowska 1985, 55; Matei-

ciucová 2008, 126). I. Mateiciucová to kdysi podmíněně připouštěla (vedle připravených jader) i pro Kocourovce (Mateiciucová 1997, 104), v práci z r. 2008 se tom ale v souvislosti s moravskými sídlišti již nezmiňuje.

¹²Prof. I. Pavlů děkujeme za upozornění na tuto loka- litu.

¹³„Západně od vsi na polích fojta Friedricha u tak zva- něho Ungarngraben objeveno v r. 1888 tábořiště předhis- torické, sestávající z několika pálenisk, uhlíčky a popelem označených, na kterých jednotlivé kůstky zvířecí, stře- piny rázu nejprimitivnějšího, rudka k barvení a kamenné ná- stroje se nacházely. Mnohem čteněji vyskytovaly se pa- zourkové nožičky a jádra poněkud dále od popelišť. Proko- pal jsem toho roku tři popeliště, z nichž jedno mělo prů- měr 3 m, ostatní dvě menší 1.8 m. Nalezeno tam úhrnem asi 100 nožíků, 3 sekery a jeden mlat. Naleziště celkem chudé zařaditi dlužno do mladší doby kamenné“ (Maška 1898, 40).

¹⁴Takový stav byl nejspíše již ve 20. letech minulého století, kdy se tam blahutovické nálezy pokoušel dohle- dat G. Stumpf. Ten viděl nečetné atypické střepy v dnes již rozprášené sbírce lékárníka Stiborského z N. Jičina, ale zřejmě se je neodvážil datovat a tak pouze frag- ment dna s meandrickou výzdobou z MZM se mu zdál jako „páskový“ (Stumpf 1927, 12). Sídliště se proto po- koušel datovat především podle kamenné industrie, je- jíž početné zbytky či zprávy o nich usiloval shromáždit v MZM, MNJ, ve Stiborského sbírce a ve sbírce bla- hutovické školy. Rozhodující podíl na osídlení tak při- psal „nordické“ kultuře podle pazourkové sekery (dnes v MNJ) a plošně retušované dýky s řapem, publikované již I. L. Červinkou (1908, 196, obr. 20.), ani u jednoho z těchto kusů však není příslušnost k lokalitě prokázána. Naopak dvě sekery, které vyobrazil (Stumpf 1927, obr. 4, 5) a podle nichž především spojoval sídliště i s „pás- kovou“ keramikou, ze „Zadního pole“ pocházejí (srv. Stumpf 1927, 11–12)..Sám zde později (v r. 1929) také provedl povrchový sběr, ale přímo na „Zadním poli“ – kde konstatoval několik sídlištních jam, našel jen ŠI (2 jádra, 7 čepelí a odpad) a snad i hrubotvarou kamennou industrii z hornin (polotovar sekery ?), ale žádnou keramiku. Už mimo „Zadní pole“, na dílcí ? („Schlag“) č. 12 v blízkosti pece na pálení vápna, podle dochovaného náčrtu snad ve směru na východ, k intravilánu Blahutovic, našel však dva fragmenty hrubé keramiky, jejichž nákresy se zacho- valy (obloukovité ucho se svislým otvorem a dvojité ro- zeklaný výčnělek) a které zřejmě k. s LnK náležejí (Ar- chiv SZMO, složka Blahutovice). Jak vyplývá z pozná- mek a nákresů v jeho pozůstalosti, u řady nálezů nebyla ani v jeho době příslušnost k lokalitě na „Zadním poli“ zaručena, i když v publikaci je k ní vztahoval.

¹⁵S. Weigel na „Zadním poli“ dlouhá léta pravidelně a intenzivně sbíral a jak sám píše (Weigel 1919; Wei- gel 1920 aj.), měl odtud jen kamenné industrie na 200 ks. Jeho velmi podrobné, ovšem zcela laické popisy ka- ramiky naznačují, že se asi opravdu jednalo o LnK a to o mladší LnK. Vyloučit, že sídliště je polykulturní, ovšem nemůžeme, zvláště když ve Stumpfově pozůstalosti jsou nákresy více kusů seker, typologicky lengyelských či poz- dějších, v žádném případě však lineárních, velkých šipek s řapem či pro LnK neobvykle dlouhých čepelí (až 9 cm),

u kterých je původ na „Zadním poli“ výslovně uveden (Archiv SZMO, složka Blahutovice).

¹⁶G. Stumpf našel v r. 1919 v těchto místech přepálený neolitický „nůž“ (NZ AÚB 613/45; Stumpf 1927, 10).

¹⁷Identifikoval ještě západně od obce další sídliště (Hladké Životice 1), podle broušené i štípané industrie a nečetné keramiky pravděpodobně lengyelské (Fryč 2007, 27–29, foto 4: 1–3; foto 5). Třetí významnější lokalitou na katastru (nehledě k porůznu rozestým náležům ŠI) by měla být „dílna“ (?) na výrobu ŠI (tři čepele a odpad), objevená kdysi S. Weiglem v zárezu železniční trati Suchdol – Fulnek nad zastávkou při stavbě této trati (Weigel 1920; Stumpf 1927a, 11 (na základě ústní reference I. L. Červinky), Skutil 1935, 158 atd.). I. L. Červinka ji uvádí u Suchdolu a připisoval ji „nordické“ kultuře (Červinka, Severní kultura, 87); dnes jsou nálezy z ní jako všechny Weiglovy sbírky, které přišly do Brna, nezvěstné.

¹⁸D. Fryč uvádí, že z lokality pocházejí i lengyelské nálezy (Fryč 2007, 29, foto 4: 5), což bude nutno ještě ověřit.

¹⁹Při povrchové prospekci Slezské univerzity a MNJ v r. 2005 byla zachycena další lokalita z neolitu/eneolitu u Děhylova. Bohužel se kromě nepočtené ŠI, která by mohla být lineární, ale také nemusela, podařilo nalézt než drobný střípek (při revizním průzkumu v r. 2010 byla lokalita nepřístupná). Ten by snad podle fabriky mohl k. s LnK náležet, ale to je jako argument pro datování prozatím zcela nedostatečné.

²⁰Není vyloučeno, že je mohla zmenšovat ještě další sídliště, podobně situovaná na potocích, jako sídliště již známá. Můžeme uvést dvě zmínky známého bíloveckého vlastivědného pracovníka K. Kadlčíka, který uvádí z pravěkých nálezů kolem butovického potoka mj.: „střepey nádob a ohniště, nalezené při kopání kanalizace v domku jižně od kostela v hloubce asi 1 m. Nádoba měla páskovou ozdobu (Bandverzierung).“ (Kadlčík 1970, pozn. 33e) a také „Nález ohniště s opálenými hrubšími střepey u býv. hostince Sladké díry asi 30 m od toku řeky Odry.“ (Kadlčík 1970, pozn. 33e), oboje s odvoláním na korespondenci F. Gebauera s H. Freisingem na jaře 1940. Butovický kostel je od sídliště ve Studénce „Záhumení“ vzdálen asi 3 km západním směrem, „Sladká díra“ přibližně také tolik směrem na jihozápad, obě mezi sebou rovněž asi 3 km podél Butovického potoka, tekoucího od severozápadu k jihovýchodu, který se v blízkosti „Sladké díry“ vlévá do Odry. Objekt u kostela by mohl podle cit. popisu keramiky k. s LnK náležet, pak by pravděpodobně byl stopou další základní osady, přibližně ve stejném odstupu od Studénky – „Záhumení“ jako je tato od Bravantice. Pokud jde o údajné ohniště u „Sladké díry“, podle popisu je možné datování od neolitu snad až do novověku. Zajímavá je v tomto případě poloha – jde o nejnižší výběžek oderské terasy, zasahující vlastně už do nivy. Dislokace lineárních sídlišť na okraji nivy není nijak výjimečným zjevem, zde by se ale jednalo o případ, odlišující se polohou od ostatních sídlišť na levobřeží.

²¹Nelze samozřejmě zcela vyloučit existenci dalších sídlišť k. s LnK, Odrou neorientovaných, směrem k blízkým horám (žádné ze známých sídlišť není od paty Jeseňníků vzdáleno více než 5 km), ale zejména situace v okolí

Životic, intenzivně prozkoumaném opakovanými pochůzkami D. Fryče, svým způsobem i výsledky někdejších intenzivních pochůzek Weiglových, příp. Stumpfových, Jedlitschkovy jednorázové akce ve 20. letech 20. stol. na Bílovecku a vůbec starších sběrů, stejně tak dosavadní výsledky revizních průzkumů ve spolupráci SU a MNJ v letech 2005, 2009 a 2010 (celkem tři týdenní kampaně) takový předpoklad rozhodně nepodporuje (srv. Weigel 1913; Weigel 1914; Weigel 1920; Jedlitschka 1927; Stumpf 1927 a pozůstalost téhož autora; Jisl 1969b; Jisl n. d.; Fryč 2007). Některé povrchové nálezy kamenné industrie v okolí (např. z katastru Kletného, Jestřabí, Fulneku, Butovic, Bravantice, Bílovce atd.) bychom samozřejmě mohli dávat do souvislosti s našimi sídlišti, ovšem obecně nejsou datovány, jedná se obvykle o ŠI, často jen o jeden kus, a i tak je jich velice málo. Závažnější by se v tomto ohledu mohl zdát jedině meziválečný nález většího množství ŠI u bravantického „Popského mostu“ (Jisl 1969b, 102 s lit.), ten ale zjevně souvisí přímo s nezkoumanou částí plochy bravantického sídliště, a někdejší Weigelův nález ŠI v zárezu železniční trati (srv. pozn. 17) – tam však revizní průzkum v r. 2010 nezjistil už nic. Část starších i novějších ojedinělých nálezů kamenné industrie asi s externími aktivitami levobřežních sídlišť k. s LnK něco společného mít bude, sotva však jsou indicií pro existenci sídlišť dalších.

²²Akceptovat Kadlčíkovu zmínku o „Sladké díře“ by bylo už čirým dohadem (i kdyby šlo o pravěký objekt, v Butovicích bylo i pozdější pravěké osídlení – např. L. Jisl (n. d., 446) spojoval s objektem u kostela tři tuhované střepey popelnicových polí, uložené v butovickém „muzeu“, stejně jako nabízející se předpoklad o dalším sídlišti někde na Pustějovském potoce, i když by dotvořilo mikroregion do podoby úhledného řetězce sídlišť s pravidelnými tříkilometrovými odstupy.

²³Vzdálenosti mezi sídlišti v mikroregionech, orientovaných menšími vodotečemi – a Odra u Studénky či Bravantice se samozřejmě nemůže co do parametrů srovnávat s Odrou pod Raciborzem nebo Vislou u Krakova a pod ním – bývají takřka vždy ještě menší, např. v případě mikroregionu nad Tusznici, levobřežním přítokem dolní Raby, složeném výhradně ze stálých sídlišť, od 200 m do /výjimečně/ 1 800 m, v případě často citovaného mikroregionu na Merzbachu v dolním Porýní od 100 do 300 m (srv. Czekaj – Zastawny 2008, 117, obr. 60, 61, 66, 69, 70; Lüning 1991, obr. 30 aj.). V Čechách je průměrná vzdálenost mezi sídlišti v mikroregionech na Českobrodsku je 1,7 km (Rulf 1983, 68), v Dolním Slezsku podle A. Kulczycké – Leciejewiczové v modelových regionech v podhůří (okolí Strachowa) i blíže k Odře (okolí Gniechowic) nepřekračuje vzdálenost sídlišť a „sídelních bodů“ v mikroregionech 2 km a obvykle jde jen o stovky metrů; výměra mikroregionů jako celků se pohybuje v intervalu 2–4 km² (srv. Kulczycka – Leciejewiczowa 1993, 50, obr. 11, 12). Z nejnovejších polských výsledků můžeme uvést, že ve slezských modelových regionech M. Furmanka (2003, 119–121) je – kromě již zmiňovaných 0,8 km v řetězci severně od Raciborze – průměrná vzdálenost mezi stálými osadami v mikroregionech: kolem soutoku Psiny a Troje – 1,5 km, severně od střední Nisy – 1,5 km, v okolí Strzelina – 1,4 km a v okolí Strachowa a Cieplowodů – 0,69 km.

V modelových regionech A. Czekaj – Zastawne (2008, 89, 92) v horním Powisli: okolí Iwanowic – 1,17, okolí Brzeznie – 1,17 km, okolí Łoniowic – 1,35 km. Atd. Samozřejmě se mohou objevit hodnoty, vzdalující se od průměru (vzdálenost až do 4 km), ale nikdy se tak v Poodří či Povisli nezdá být organizován mikroregion jako celek. Ovšem tyto počty nepřihlížejí k rozdílu mezi mikroregionem a sídlištní aglomerací a především k jemnější chronologii sídlišť. Při srovnávání subtilněji datovaných sídlišť by se možná ukázalo, že několikakilometrové vzdálenosti mezi stejně starými osadami jsou častější. Na Kutnohorsku jsou např. v odstupech okolo 3 km od sebe přibližně synchronní sídliště Nový Dvůr 2, Kutná Hora 1 a Bylany 2, sekce L (Pavlů 2002, obr. 2). Nicméně i tam jsou sídliště rozmístěna v podstatě podél jedné vodoteče, vytvářené Bylankou a Vrchlicí, kdežto náš levobřežní řetězec jde přes vodoteče, na nichž jsou sídliště posazena, příčně.

²⁴Ty by spolu s nimi měly dotvářet podobu mikroregionu. Běžně s tím operuje („obozowiska“, „ślady osadnictwa“ apod.) polská archeologie (srv. Kulczycka-Leciejewiczowa 1993, 53; Kruk, Milisaukas 1999, 32; Furmanek 2003 passim; Czekaj-Zastawny 2008 passim), např. české bádání s nimi ale vůbec nepočítá - všechny lokality jsou pro nás vlastně stálá sídliště, resp sídlištní areály, byť i rozličné velikosti (srv. Rulf 1983 passim; Pavlů (ed.) – Zápotocká 2008, 54–55). Tento rozdíl v metodice může být způsoben tím, že povrchový průzkum v jižním Polsku je zejména díky projektu „Archeologiczne Zdjęcie Polski“ (AZP) o řád či spíše o dva pokročilejší a polskou archeologií jsou při úvahách o prostorové dispozici osídlení jeho výsledky brány – v různé míře sice, ale obligatorně – v potaz (srv. naposledy Czekaj-Zastawny 2008, 84–85).

²⁵K lesnímu charakteru tohoto území od neolitu až do středověké kolonizace srv. generálně u E. Opravila (1974, s vyčerpávajícím přehledem starší literatury, passim). Další archeologické indicie pro některá období viz Janák – Kouřil 1991, pozn. 7. Zcela nedávno podepřely předpoklady E. Opravila o silném zalesnění též analýzy pylových profilů z lužického pohřebiště v Příboře „Vodárně“ (Stabrava 2010, 17 a tabulka na s. 23) i antrakologických pozůstatků z výzkumů NPÚ na halštatském sídlišti v Klimkovicích (Novák 2008) a co je pro nás zvláště relevantní, i na sousedním sídlišti LnK v Bravanticích (Novák, Krásnokutská 2009).

²⁶Takto je charakterizoval V. Janák v řadě prací (buď sám nebo se spoluautory) od poloviny 80. let v návaznosti zejména na poznatky, shrnuté v článku E. Opravila o moravskoslezském pomezím lese (Opravil 1974). Nemá smysl uvádět zde všechny práce, v nichž se v průběhu čtvrtstoletí pokusil tuto charakteristiku aplikovat, příp. upřesňovat na základě měnících se znalostí o osídlení Oderské brány v pravěku a raném středověku; jsou jich desítky. První široce založený a argumentovaný výklad byl publikován v bilanční a koncepční studii o stavu a potřebách archeologického bádání v českém Poodří (Janák, Kouřil 1991, 196–200), v její poslední podobě je možno definici základních rysů osidlovacího procesu v Oderské bráně nalézt ve studii o dálkových komunikacích v horním a středním Poodří v pravěku (Janák 2009a, 14–15).

²⁷Samozřejmě, že další trasa vedla i po pravobřeží a asi byla obecně i významnější, jak nasvědčují různé indicie, počínaje klíčovým postavením štramberského Kotouče a jeho zázemí, kvůli jejich výjimečným přírodním dispozicím od neolitu až do počátků středověké kolonizace osazovaných znovu a znovu, i tehdy, když byl okolní kraj naprosto pustý (srv. komplexně Janák 2009, 17–18, pozn. 33; nejnověji se osídlením Kotouče v neolitu a eneolitu zabývali V. Šikulová a M. Zápotocký a poukázali na indicie – ovšem dosud velice slabé – pro příp. osídlení i ve středním a mladém eneolitu (Šikulová, Zápotocký 2010, 403), s nímž se dosud nepočítalo).

²⁸Bronzový depot z Mankovic (Maška 1892; Furmánek 1974), nález jantaru (?) a řecké mince z 3. stol. př.n.l. z Pustějova (Skutil 1937), možná i nález rukojeti bronzového meče z Butovic (Maška n. d., III, 35, zápis k 9. 1. 1880).

²⁹Podobnou představu „nácestného“ řetězce sídlišť, jdoucího napříč přes vodoteče, vnuká krátký, relativně izolovaný pruh lokalit v podhůří Oderských vrchů, zachycený při stavbě dálnice D 47 (Schenk 2006, 68) (Loučka I – Loučka II – Bohuslávky – Dolní Újezd), rovněž náležejících II. stupni LnK a zejména snad právě fázi IIb (v keramice z Loučky I je ovšem výslovně konstatována přítomnost železovských i šareckých elementů, Schenk 2006, 35). Proti našemu mikroregionu jsou zde však i rozdíly. Vzdálenosti mezi lokalitami se pohybují 1–2 km a protože sídliště, velmi rozdílné velikosti – Bohuslávky s cca 1400 zahlobenými objekty (byť nejspíše vč. kúlových jamek) a snad 15 půdorysů kúlových domů (Schenk 2006, 21–22), naproti tomu Loučka II s jedinou izolovanou jámou (Schenk 2006, 36) – byla zachycena ve stavebním pruhu dálnice, není vyloučeno, že jde o část mikroregionu běžné shlukové podoby; ostatně zázemí těchto lokalit není tak intenzivně povrchově prozkoumáno jako oderské levobřeží v okolí Bílovce, Studénky a Suchdolu. Ovšem izolovaná poloha, několikakilometrová vzdálenost od řeky a dispozice napříč vodotečemi zůstávají v platnosti. Vůbec Z. Schenkem zpracovaná mapa (Schenk 2006, obr. 4) jako celek podtrhuje komunikační význam Bečevské brány - z izolovaného mikroregionu dnešních Hranic jakoby se trasy rozbíhaly třemi směry: 1. přes Bečvu na dnešní Kelečsko a odtud dále na jihozápad; 2. kolem paty Oderských vrchů a později Tršické pahorkatiny na Olomoucko; 3. podél pravého břehu Bečvy na Přerovsko. Sugeruje tak i možné tři směry cesty SKČJ do Hornomoravského úvalu – ve všech se objevují sídliště s enormním zastoupením SKČJ a doklady sekundární zpracovatelské aktivity.

³⁰Vůbec nejvyšší zastoupení SKČJ z počtem srovnatelných (t.j. v řádu stovek kusů ŠÍ) souborů na Moravě by mělo představovat 105 z celkem 112 ks (tedy 93,7 %) z lokality Přerov Dluhonice II, „Dolní újezd“. Relevanci těchto čísel – a to i co do zastoupení SKČJ v skladbě surovin – ovšem snižuje skutečnost, že se netýkají celé lokality (která se tak dostává na první místo pomyslného moravskoslezského „žebříčku“ před Studénku a Bravantice), ale jen jediného výrobního objektu č. 129 (Schenk 2006, 44–45). Ve Slezsku (českém i polském) procentuální zastoupení SKČJ ve srovnatelných souborech nepřekračuje 75 % (nejvyšší Niemcza I–IV – 74, 2 % při 66 ks celkem),

v Muszkowicích je sice zastoupení SKČJ stoprocentní, ale soubor čítá jen 22 ks. Za laskavé sdělení děkujeme dr. M. Furmankovi.

³¹Plocha, prokopaná na sekundárním zpracovatelském sídlišti v Kocourovci, byla asi čtyřnásobná (Horáková, Kalábek, Peška 1997, 8) a přece poskytla celkem jen 280 ks ŠI.

³²Přinejmenším Studénka – „Záhumení“ sekundárním zpracovatelským sídlištem uprostřed takřka neosídlené krajiny byla a to evokuje samozřejmě otázku, pro koho takové sídliště pracovalo. Je možná dvojí odpověď – buď pro zbylé osady na levobřeží (na pravobřeží se SKČJ takřka neobjeví, srv. níže), nebo pro další transport. Prozatím se zdá druhá odpověď pravděpodobnější.

³³Bohužel referát o kamenné industrii ze sídliště v Bravanticích, avizovaný pro konferenci „Otázky neolitu a eneolitu našich krajín“ ve Vršatic v září 2010 nebyl realizován a jeho abstrakt žádné konkrétní údaje neuvádí.

³⁴Ten je v tuto chvíli skutečně nezáviděníhodný. Základní práce Jislova z r. 1969 není o mnoho více než přehled lokalit – jejichž počet od té doby podstatně vzrostl – doplněný velmi strohým výběrem ilustrací. Jiná podobná práce neexistuje, také přijatelná publikace nálezů z jednotlivých lokalit je minimální. Kultura s lineární keramikou v českém Slezsku je tématem práce K. Papákové v doktorském studiu archeologie na Slezské univerzitě, jejím úkolem ovšem nemůže být nic jiného než provést základní systematickou heuristiku a na této bázi podat vstupní přehled lokalit, nálezů a návrh periodizace, tedy to, co např. R. Tichý pro Moravu publikoval již před půstoletím.

³⁵Nejdále vysunutou lokalitou LnK v Povislí v našem směru je prozatím zcela izolované sídliště ve Spytkowicích (podle skoupých předběžných zpráv datované do zofipolské a „notové“ fáze, tedy Ib–II moravské periodizace) na viselském pravobřeží, v blízkosti soutoku Skawy s Vislou (Dryja, Kapica 1997; Czekaj-Zastawny 2008, mapa na obr. 68), vzdálené od zdrojů variety A, o kterou zde především jde, 30–40 km; i tak však ještě přes 100 km od našeho mikroregionu. Nicméně se snad ještě ukáží v tomto dnes pustém prostoru další podobně izolované stopy osídlení, o které by se hypotetická migrace i průběh transportu SKČJ do Oderské brány mohly opírat. V této souvislosti je zajímavá indicie pro možnou přítomnost sídliště k. s LnK (a nejspíše jejího středního stupně) na „Górze Zamkowe“ v Cieszyně. Je ovšem velmi slabá – stará fotografie dvou dnes již nedohledatelných keramických fragmentů (srv. Janák 2009b, 132) – a nové výzkumy na později velice intenzivně osídlené lokalitě ji prozatím nepotvrdily. Ovšem i Těšín je od Spytkowic vzdálen víc než 60 km.

³⁶Mezi 82 ks neolitické a eneolitické ŠI, uložené pod označením „Štramberg“, příp. „Kotouč“ v MNJ, determinovanými svého času A. Přichystalem, je jediný kousek z SKČJ a to ještě s výhradou. Determinoval rovněž takovou industrii z Kotouče z Chalupovy sbírky v SZMO a i tam je výsledek podobný (2 ks SKČJ ze 62 ks celkem, při těchto počtech nebereme v úvahu 16 ks. šipek, většinou typu Štramberg, které LnK zcela jistě nepatří, srv. Popelářová 2005, 13–15, 17, 44). A. Přichystal určoval svého času i surovinu ŠI, získané porůznu na pravobřeží

při projektu „Průzkum pravěkých výšinných sídlišť v Pobeskydí mezi Bečvou (Česká republika) a Białou (Polská republika) – Badania pradziejowych osiedli wyżynnych na Pobeskidziu między Bezwą (Republika Czeska) a Białą (Rzeczpospolita Polska)“ a pouze obecně datovatelné do období neolitu/eneolitu. Opět tam totálně převládaly SGS, z celkem 106 bezpečných kusů štípané industrie byl z malopolských surovin toliko 1 ks čokoládového rohovce a 1 ks snad SKČJ (Janák, Chorąży, Břizová, Grepl, Knápek 2005).

³⁷Podle M. Jaškové (1969, 13), byly nálezy z Hranických Louček a Polomi, odevzdané ing. Kusýnem do hranického muzea, získány na začátku 60. let při zkoumání bonity zemědělské půdy, v Hustopečích zachyceno sídliště v r. 1946 při stavbě školy. Z Schenk do svých prací o osídlení k. s LnK v Bečevské bráně (Schenk 2004; Schenk 2006) tyto tři lokality nezahrnul.

³⁸Ve zprávě, kterou nám poskytl mluví o 100 ks ŠI, podle poznámek V. Janáka o determinaci suroviny má kolekce 108 kusů vč. neinventovaných, tento rozdíl je však pro naše potřeby zanedbatelný.

³⁹Pozdněengyelská ŠI v horním Poodří, vč. Oderské brány, je alespoň na některých lokalitách morfologicky blízká ŠI KNP (dlouhé čepele, masivní škrabadla, celková „makrolitizace“) (Janák 2007, 162; Janák 2009b, 132).

⁴⁰V souboru je 63 ks nástrojů, 26 ks čepelových polotovarů a jen 6 ks zbytků jader a jejich fragmentů, na druhé straně je v něm celkem 8 ks technických čepelí a úštěpů a na 13 ks ŠI se dochovaly stopy kůry.

⁴¹I když právě ono může být dokladem těch ojedinělých kontaktů. Že nějaké aktivity našich sídlišť zasahovaly i přes řeku, naznačuje např. také přítomnost kousku bašského rohovce v souboru ze Studénky.

⁴²Rádi bychom podtrhli slovo *pracovní*. Proti obrazu, který jsme načrtli výše, je zajisté možno *ex silentio* vznášet různé námítky: levobřežní mikroregion *může* mít jinou podobu, *může* jít dokonce o dva mikroregiony; predispozice pozdější (a zase jen dedukované) komunikační trasy *může* být náhodná; i sídliště v Bravanticích *může* mít delší časový záběr, než se zdá z prozkoumané plochy půl hektaru, o dalších ani nemluvě; ani sídliště v Bravanticích a Studénce *nemusejí* být stejně stará v rámci fáze IIb; všechna sídliště *nemusejí* být zpracovatelská atd. Jistě, obraz se může časem měnit. Přece však základem zůstává v každém případě skupina sídlišť založených v neosídleném území, daleko od souvisle osídlených tradičních sídelních komor a její evidentní spojitost s přísunem SKČJ, na jehož trase směrem na Moravu a možná i do Slezska, leží.

⁴³Při hledání možného pokračování po přechodu Odry, který v rámci pracovní hypotézy předpokládáme podle situace později v pravěku a raném středověku v prostoru mezi Mankovicemi a Vražným, se bude nutno zaměřit zřejmě v prvé řadě na nejbližší okolí Hranic, odkud uvádí M. Jašková nejen ojedinělé nálezy typické BI v okolí, ale i pravděpodobné sídliště na Velké Kobylance (Jašková 1969, 12). Srv. i pozn. 27.

⁴⁴Jedním z úkolů, které si vytkl projekt SGS č. 9/2010, je pokusit se ověřit její platnost (vznikla kdysi na základě analýzy situace v Podbeskydí) v postmezolitickém období i pro západní, dosud takřka neznámou část koridoru.

Literatura

- Balcer, B. 1977:** Z badań nad krzemieniarstwem neolitycznym w dorzeczu górnej Odry, *Przegląd Archeologiczny* 25, 5–51.
- Bálek, M., Štrof, A. 1990:** Záchraný výzkum na opevněném sídlišti lineární kultury v Uničově (okr. Olomouc), *Přehled výzkumů* 1987, 21.
- Blaschke, A. 1925:** Heimatforscher Stephan Weigel, *Das Kuhländchen* 6, 97–101.
- Bukowska-Gedigowa, J. 1980:** *Osady neolityczne w Pietrowicach Wielkich pod Raciborzem*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Czekaj-Zastawny, A. 2008:** *Osadnictwo społeczności kultury ceramiky wstęgowej rytej w dorzeczu górnej Wisły*. Kraków.
- Červinka, I. L. 1908:** *Moravské starožitnosti*. Kojetín na Hané.
- Červinka, I. L. n. d.,** *Severní kultura*, rukopis v knihovně Archeologického ústavu AV ČR v Brně, nedatován.
- Čížmář, Z. 1998:** Nástin relativní chronologie lineární keramiky na Moravě, *Acta Musei Moraviae, Scientiæ sociales* 83, 105–139.
- Davidová, T. 2007:** *Šarecký stupeň na horním toku Moravy*, rkp. magisterské diplomové práce, Univerzita Karlova, Praha.
- Demek, J. a kol. 1987:** *Zeměpisný lexikon ČSR – Hory a nížiny*. Praha.
- Fryč, D. 2007:** Významné objevy pravěkých archeologických lokalit v okolí povodí Husího potoka na Fulnecku, *Archeologie Moravy a Slezska*, Kopřivnice – Hulín – Frýdek-Místek – Havířov, 25–30.
- Furmanek, M. 2003:** *Wczesny neolit na Śląsku*, rkp. doktorské práce, připravovaný do tisku, verze 01, Wrocław.
- Furmánek, V. 1974:** K datování hromadného nálezu bronzových předmětů z Mankovic, okr. Nový Jičín, in: Wiegandová, L. (ed.): *Archeologický sborník (věnováno památce Lumíra Jisla)*, Ostrava, 54–65.
- Grepl, E. 2008:** Nález lineární keramiky ve Studénce, in: *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín* 58, 166–174.
- Hájek, Z. 2005:** *Ohrazené areály kultury s lineární keramikou na Moravě (II). Uničov Na Nivách*. Olomouc 2005.
- Hausotter, A. 1908:** Die Sage von dem Militärfriedhofe in Daub im Lichte der modern Forschung. In: *Deutsche Volkszeitung, für den Neutitscheiner Kreis*, Folge 85, Neu Titschein.
- Horáková, J., Kalábek, M., Peška, J. 1997:** Osada lidu s lineární keramikou v Přáslavicích – Kocourovci, *Archeologiae Regionalis Fontes* 1, Olomouc.
- Choražý, B., Choražý, B. 2003:** Stan badań nad problematyką osadnictwa epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na terenie Podbeskidzia, pomiędzy Beczwą i Białą, in: *Epoka brązu i halsztatu w Karpatach polskich*, Krosno 2003, 569–590.
- Choražý, B., Kuš, W. 1998:** Najstarsze dzieje Śląska Cieszyńskiego (od paleolitu do średniowiecza), in: *Śląsk Cieszyński (zarys dziejów)*, Cieszyn.
- Jahn, M. 1934:** Die Vorgeschichte des schlesischen Sudetengebietes, *Altschlesien* 4/1932–1934, 1–13.
- Janák, V. 1996a:** Nordmähren während der Späthallstattzeit (Bisherige Erkenntnisse), *Pravěk NŘ* 5/1995, 255–270.
- Janák, V. 1996b:** Osídlení vrchu „Štandl“ u Frýdku-Místku v posledním tisíciletí před změnou letopočtu, *Časopis Slezského zemského muzea, série B* 44, 97–106.
- Janák, V. 1998:** Lengyelská keramika z Kotouče u Štramberka a počátky eneolitu v oderské části Moravské brány, *Pravěk NŘ* 7/1997, 105–127.
- Janák, V. 2004:** Ke kontinuitě neolitického obyvatelstva na březích řeky Opavy, *Acta archaeologica Opaviensia* 1, Opava, 73–89.
- Janák, V. 2007:** Příspěvek neolitické a eneolitické štípané kamenné industrie k poznání sociálních a hospodářských poměrů své doby na příkladu horního Poodří, in: Kazdová, E., Podborský, V. (eds.): *Studium sociálních a duchovních struktur pravěku*, Brno, 137–189.
- Janák, V. 2009a:** Evropská dimenze slezských dějin – pravěk, in: Jirásek, Z. a kol.: *Evropská dimenze slezských dějin*, Opava, 9–30.
- Janák, V. 2009b:** Dvanáct glos k neolitu a eneolitu horního Poodří – Zwölf Glossen zum Neolithikum und Äneolithikum des oberen Odergebietes, in: *XVI. Śląskie Spotkania Archeologiczne*, Karlów, 27.–29. 5. 2009, abstrakty. Wrocław 2009, 131–136.
- Janák, V. 2010:** K rozvoji textilnictví ve starším a středním eneolitu Horního Slezska, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity – Acta archaeologica Brunensis, řada M*, v tisku.
- Janák, V., Choražý, B., Břízová, Z., Grepl, E., Knápek, A. 2005:** *Zpráva o průběhu a výsledcích projektu „Průzkum pravěkých výšinných sídlišť v Pobeskydí mezi Bečvou (Česká Republika) a Białou (Polská Republika) – Badania pradziejowych osiedli wyżynnych na Podbeskidziu między Beczwą (Republika Czeska) a Białą (Rzeczpospolita Polska)“*, rkp. uloženy na Ústavu archeologie Slezské univerzity v Opavě.
- Janák, V., Knápek, A. 2010:** Archeologický výzkum ve Studénce, *Noviny Slezské univerzity*, roč. 15/3–4, červen 2010, 16–17.
- Janák, V., Kouřil, P. 1991:** Problémy a úkoly archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě, *Časopis Slezského zemského muzea, série B* 40, 193–219.
- Janák, V., Přichystal, A. 2007:** Distribuce silicítů krakovsko – čenstochovské jury na Moravě a v Horním Slezsku v neolitu a na počátku eneolitu, *Památky archeologické* 98, 5–30.
- Janák, V., Přichystal, A. 2008:** Fragment sekeromlatu z Palhance, část Opavy (příspěvek k významu spolupráce archeologie a petrografie), In: *Confinia Silesiae (K životnímu jubileu Rudolfa Žáčka)*, *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 1, s. 459–471.
- Janák, V., Přichystal, A., Oliva, M., Grepl, E. 2004:** Hromadný nález eneolitických rohovcových čepelí z Bernartic nad Odrou, okres Nový Jičín. Příspěvek ke komunikační funkci Oderské brány, in: *K počtĕ Vladimíru Podborskému (přátelé a žáci k 70. narozeninám)*, Brno 2004, 167–175.

- Jašková, M. 1969:** Prehistorie Hranicka, in: Hosák, L., Indra, B., Jašková, M. (eds.): *Hranice, dějiny města I. (Od nejstarších dob do války třicetileté)*, Hranice, 7–22.
- Jedlitschka, H. 1927:** Jungsteinzeitliche Funde bei Wagstadt, *Das Kuhländchen* 8, 72–76.
- Jisl, L. 1969a:** Sídliště volutové kultury na Ostravsku, *Časopis Slezského muzea série B*, 18, 3–8.
- Jisl, L. 1969b:** Kamenné nástroje a zbraně z území bývalého okresu Bílovec, *Časopis Slezského muzea, série B* 18, 97–106.
- Jisl, L. n. d.** *Soupis archeologických nalezišť a nálezů ve Slezsku*, nedatovaný rukopis, uložený v archivu Archeologického pracoviště Slezského zemského muzea v Opavě.
- Juchelka, J. 2009:** Opava (k. ú. Kateřinky, Malé Hoštice, okr. Opava). „Na hoštických lukách“. LnK. Sídliště. Záchraný výzkum, *Přehled výzkumů* 50, 254.
- Kaczanowska, M. 1985:** *Rohstoffe, Technik und Typologie der Neolithischen Feuersteinindustrien im Nordteil des Flussgebietes der Mitteldonau*. Warszawa.
- Kadlčík, K. 1970:** Osídlení Novojičínska, *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín* 5, 9–16.
- Kapica, M., Dryja, S. 1995:** Ślady wczesnoneolitycznego osadnictwa cyklu wstęgowego w dolnym odcinku górnej Wisły, *Sprawozdania Archeologiczne* 47, 55–69.
- Kašpárek, P. 2006:** *Vybrané objekty ze sídliště kultury s lineární keramikou a lengyelské kultury v Postřelmově – „U Františka“*, býv. okr. Šumperk, rkp. magisterské diplomové práce, Slezská univerzita, Opava.
- Knápek, A. 2007:** Nové nálezy púchovské kultury v Podbeskydí, *Pravěk NŘ* 16/2006, 463–482.
- Knápek, A. 2010:** Neolitické sídliště ve Studénce, *Poodří*, v tisku.
- Krasnokutská, T. 2009a:** Sídliště kultury s lineární keramikou v Bravanticích, okr. Nový Jičín, *Poodří* 1/2009, 13–17.
- Krasnokutská, T. 2009b:** Sídliště kultury s lineární keramikou v Bravanticích, okres Nový Jičín, *Ročenka 2008*, Archeologické centrum Olomouc, 39–52.
- Krasnokutská, T. 2010:** Záchraný archeologický výzkum sídliště kultury s lineární keramikou v Bravanticích, okres Nový Jičín, in: *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2007–2008*, Katowice, 25–33.
- Kruk, J., Milisauskas, S. 1999:** *Rozkwit i upadek społeczeństw rolniczych neolitu*. Kraków.
- Kulczycka-Leciejewiczowa, A. 1979:** Pierwsze społeczeństwa rolnicze na ziemiach polskich. Kultury kręgu naddunajskiego, in: W. Hensel, T. Wiślański (eds.): *Prahistoria Ziemi Polskich, tom II, Neolit*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 19–165.
- Kulczycka-Leciejewiczowa, A. 1993:** *Osadnictwo neolityczne w Polsce południowo-zachodniej*. Wrocław.
- Kulczycka-Leciejewiczowa, A. 1997:** *Strachów. Osiedla neolitycznych rolników na Śląsku*. Wrocław.
- Lüning, J. 1991:** Frühe Bauern in Mitteleuropa im 6. und 5. Jahrtausend v. Chr., *Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz* 35/1988 1, 27–93
- Makkay, J. 1969:** The late Neolithic Tordos Group of Signs, *Alba regia* 10, 9–49.
- Maška, K. J. 1892:** Nález bronzů z Mankovic ve Slezsku, *Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci* 9, 117–122.
- Maška, K. J. 1898:** Z pravěku Kravařska, in: *Moravské Kravařsko*, Příbor, 39–49.
- Maška, K. J. n. d.** *Deníky K. J. Mašky*, strojopisný přepis, uložený v Archivu Archeologického ústavu AV ČR, Brno.
- Mateiciucová, I. 1997:** Rozbor štípané industrie, in: *Horáková, Kalábek, Peška 1997*, 99–105.
- Mateiciucová, I. 2008:** Talking Stones: The Chipped Stone Industry in Lower Austria and Moravia and the Beginnings of the Neolithic in Central Europe (LBK), 5700–4900 BC, *Dissertationes archaeologicae Brunenses Pragensesque* 4, Brno.
- Müller, V. (ed.) 1992:** *Vysvětlivky k souboru geologických a ekologických účelových map přírodních zdrojů v měřítku 1:50 000. List 15-43 Ostrava*. Praha.
- Novák, J. 2008:** Dřevinná skladba Oderské brány ve starší době železné z pohledu antrakologické analýzy, in: Beneš, J., Pokorný, P. (eds.): *Bioarcheologie v České republice*, Praha, 267–284.
- Novák, J., Krásnokutská, T. 2009:** Analýza uhlíků ze sídliště lineární keramiky v Bravanticích, okres Nový Jičín, *Ročenka 2008*, Archeologické centrum Olomouc, 53–58.
- Opravit, E. 1974:** Moravskoslezský pomezní les do počátku kolonizace, in: Wiegandová, L. (ed.): *Archeologický sborník (věnováno památce Lumíra Jisla)*, Ostrava, 113–133.
- Pavelčík, J. 1979:** Problem zasiedlania Moraw północnych przez ludność ceramiki wstęgowej, in: *Początki neolityzacji Polski południowo-zachodniej*, Wrocław, 93–103.
- Pavelčík, J. 1983:** Drobné terrakoty z Hlinska u Lipníku (okr. Přerov) II, *Památky archeologické* 74, 295–315.
- Pavelčík, J. 1986:** Hrubotvará kamenná industrie z výšinné osady lidu s kanelovanou keramikou v Hlinsku u Lipníku nad Bečvou, *Památky archeologické* 77, 197–225.
- Pavelčík, J. 1991:** *K otázkám hospodářské a sociální úrovně populací badenské kultury*. Opava.
- Pavelčík, J. 1994:** Osady na Kostelním kopcu v Opavě-Jaktaři i ich miejsce w badaniach nad problematyką neolitu i eneolitu Górnego Śląska, *Przegląd Archeologiczny* 42, 5–34.
- Pavlů, I. 1972:** Das Linearkeramische Ornament in der Entwicklung der böhmischen Linearkeramik, *Alba Regia* 12, 131–142.
- Pavlů, I. 1991:** Ostatní kamenná industrie, in: *Archeologický výzkum na neolitickém sídlišti v Roztokách*, Roztoky u Prahy, 234–256.
- Pavlů, I. 1998:** *Minulost a přítomnost archeologie v muzeu. Eneolitické sídliště v Močovicích u Čáslavi*. Praha.
- Pavlů, I. 2002:** Vývoj neolitického osídlení v mikroregionu Bylany, in: *Otázky neolitu a eneolitu našich krajů 2001*, Nitra, 251–258.
- Pavlů, I. (ed.), Zápotocká, M. 2007:** *Archeologie pravěkých Čech 3. Neolit*. Praha.

- Popelářová, P. 2005:** *Chalupova sbírka archeologických nálezů z Kotouče u Štramberka ve Slezském zemském muzeu*, rkp. seminární práce, Slezská univerzita, Opava.
- Přichystal, A. 2002:** Objev neolitické těžby zelených břidlic na jižním okraji Jizerských hor (severní Čechy). A discovery of Neolithic greenschist mining at the southern margin of the Jizerské hory Mts. (northern Bohemia). *Sborník abstrakt z konference „8. Kvartér 2002“*, Brno, 12–14.
- Přichystal, A., Šebela, L., Kopacz, J. 2004:** Starší doba bronzová na Moravě ve světle surovin štěpané industrie, in: *Ve službách archeologie V. Sborník k sedmdesátinám RNDr. Emanuela Opravila, CSc.*, Brno 2004, 125–131, obr. 2–5.
- Ribaux, P. 1986:** L'homme et la pierre, Cortailod – Est, un village du Bronze final 3. *Archéologie neuchâteloise* 3, Editions du Ruan, Saint – Blaise.
- Romanow, J. 1972:** Osada ludności kultury pucharów lejkatowych, in: Romanow, J., Wachowski, K., Miszkiewicz, B.: *Tomice, pow. Dzierżonów. Wielokulturowe stanowisko archeologiczne*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 23–110.
- Rulf, J. 1983:** Přírodní prostředí a kultury českého neolitu a eneolitu, *Památky archeologické* 74, 35–95.
- Schenk, Z. 2004:** Nejstarší neolitické osídlení západní části Moravské brány, in: *Sborník státního okresního archivu Přerov*, Přerov 2004, 6–41.
- Schenk, Z. 2006:** *Jihozápadní část Moravské brány v době kultury s lineární keramikou*, rkp. magisterské diplomové práce, Masarykova univerzita, Brno.
- Schlichtherle, H. 1990:** Die Sondagen 1973–1978 in den Ufersiedlungen Hornstaad – Hörnle I. Befunde und Funde zum frühen Jungneolithikum am westlichen Bodensee. Siedlungsarchäologie im Alpenvorland I, *Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden – Württemberg* 36, Stuttgart.
- Skutil, J. 1935:** Soupis předhistorických nálezů z Kravařska, in: *Kravařsko IV*, 151–160.
- Skutil, J. 1937:** Pustějov (dříve Petrowitz, okr. Bílovec): LOCRI EPIZEPHYRII BRUTTIORUM?, *Slezský sborník* 2, 142–147.
- Stabrava, P. 2001a:** Píšť (okr. Opava), *Přehled výzkumů* 42 (2000), 138–139.
- Stabrava, P. 2001b:** Záchranný archeologický výzkum v katastrech obcí Chuchelná a Strahovice, okr. Opava, *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1998 roku*, Katowice, 29–33.
- Stabrava, P. 2010:** Nová zjištění z příborského žárového pohřebiště pod kopcem „Šibeňák“, *Vlastivědný sborník Novojičínska* 60, 1–31.
- Stumpf, G. 1927:** Die Vor- und Frühgeschichte Kuhländchens, in: *Festschrift zum 1. Kuhländler Heimatfest in Neu - Titschein*, August 1927, Neu - Titschein, 7–24.
- Šikulová, V. 1961:** K otázce rybolovu v mladší době kamenné, *Časopis Slezského muzea, série B* 10, 1–18.
- Šikulová, V., Zápotocký, M. 2010:** Raně eneolitický měděný pektorál z vrchu Kotouče u Štramberka, *Archeologické rozhledy* 72, 395–428.
- Šrein, V., Šreinová, B., Šťastný, M., Šída, P., Prostředník, J. 2002:** Neolitický těžební areál na katastru obce Jistebsko, *Archeologie ve středních Čechách* 6, 91–99.
- Tichý, R. 1962:** Osídlení s volutovou keramikou na Moravě, *Památky archeologické* 53, 245–305.
- Tichý, R. 1963:** Osídlení s volutovou keramikou na Moravě. Seznam lokalit, *Památky archeologické* 54, 167–172.
- Vencl, S. 1960:** Kamenné nástroje prvních zemědělců ve střední Evropě, *Sborník Národního muzea v Praze, řada A – historie, svazek XIV* (1960), čís. 1–2.
- Veselá, B. 2005:** 10. Štěpaná industrie, in: *Hájek 2005*, 54–57.
- Weigel, S. 1913:** *Aufenthalts-, Wohnungs- und Siedlungsstätten im Alterthum im Kuhländchen*, rkp., uloženy ve Státním okresním archivu Nový Jičín a datovaný 31. 1. 1913.
- Weigel, S. 1914:** Zauchtel von einst, *Jahrbuch des Museum-Vereines für Neutitschein und das deutsche Kuhländchen* 4, 84–90.
- Weigel, S. 1919:** Die prähistorischen Wohnstätten bei Blattendorf, *Das Deutsche Kuhländchen* 1, 18–20.
- Weigel, S. 1920:** *Historische und prähistorische Funde und Fundstätte im Kuhländchen (Oderscharte)*, rkp., uloženy ve Státním okresním archivu Nový Jičín a datovaný 25. 2. 1920.

Summary

The excavation at Studénka "Záhumení" took place in April of 2010 as part of a Student Grant Competition of the Silesian University in Opava No. 9/2010 called "Archaeological Research of the Western Section of the Odra Gate". In 2007 the owner of the plot, I. Bartoš, found evidence of a chipped stone industry and ceramic sherds when planting trees. Archaeologists from the Nový Jičín Regional Museum then examined a round pit (Figure 1/2007) belonging to the middle (II.) stage of the Linear Pottery Culture (comp. LBK in German texts or LPC).

The site is located on a gentle slope of a ridge, sloping from south to north, on the left bank of the Odra River. The edge of the plain is 500 m east of the river bank and the present day river channel is about 2 km to the south. The subsoil at the site and in the surrounding area consists of loess loam, deposited in Pleistocene layers and in some places there are pockets of glaciofluvial gravel.

A total of 22 test pits were dug at the site (in a north-south direction), generally 1.5 m wide and up to 5 m long. When an archaeological object was discovered, the pit was extended as necessary. A total of 12 objects were unearthed and examined yielding various ceramics and stone artefacts. Three shallow objects (Nos. 4, 8 and 9), were filled with a compacted grey layer with tiny carbon particles and pieces of daub and we can interpret them as natural depressions. The remaining nine were actual settlement pits, whose specific function is unknown. They were usually filled with a dark material, but sometimes the infill was a lighter colour. Based on its depth and form, object 2/2010, was most likely a storage pit. Objects 5/2010 and 6/2010 were probably remnants of mining pits (for aluminium). A trial magnetometric survey was carried out on the unexcavated part of the plot which indicated several other irregularly spaced holes or stakeholes.

During the 2007 and 2010 excavations, a total of 755 individual fragments of ceramic vessels were found,

which came predominantly from the infill of the pit features, and a smaller number of them were found in the topsoil. 301 of these are of a delicate ceramic, almost exclusively of globular form; some fragments may be pieces of bowls; very exceptional items in this collection are the fragments of a small footed bowl and an edge fragment of a bottle-like vessel (and a small handle with a vertical opening perhaps from the same vessel). 94 sherds of the delicate ceramic are decorated with engravings and a note mark. Another group consists of 416 pieces of rough ceramic of globular form and as handles were found with vertical openings, they were also believed to be from tubs. 43 of these are decorated with embossed projections, often completed with lines of nail scratches or finger holes and pinches; stampings are rare. Three ceramic loom weights and a fragment of a fourth unfinished one were found as well, together with a fragment of a drilled plate from the potsherd. The frequent occurrence of the so-called decayed or degenerated style and the absolute absence of Šárka or Želiezovce elements is decisive information for the dating. Based on the current Moravian periodization, this settlement dates to the late central phase; i.e. phase IIb.

105 pieces of chipped stone were also recovered. Nineteen pieces (18.1 %) are tools, 30 pieces (28.6 %) are blades or blade fragments, 2 pieces (1.9 %) are fragments of exploited cores and the remaining 54 pieces (51.44 %) are unretouched splinters and waste. A total of 34 pieces (32.4 %) have cortex. In terms of raw material, 90 pieces (85.7 %) are chert of the Cracow and Czeszochowa Jurassic variety (variety A), 9 pieces (8.6 %) are erratic chert from glacial sediments, 1 piece (0.9 %) is from the Baska hornstone and 5 pieces (4.8 %) are unidentifiable because they are burnt. A high representation of Cracow and Czeszochowa Jurassic chert, the composition of the assemblage in terms of the frequency of basic morphological types and other aspects classify Studénka - "Záhumení" as a secondary manufacturing settlement, predominantly using the Cracow raw material in the form of prepared unworked cores.

The grindstone assemblage includes a small hoof axe with an arched neck and an asymmetric edge, made of metabasite of the Jizerské Hory (Jizera Mountains) type. The remaining stone industry include a fragment of a greywacke pebble with lateral notches – weights from a fishing net, a large sandstone pestle, broken into four pieces and flakes from the culm greywacke, or fine-grained culm conglomerate, perhaps waste from the manufacture of millstones.

Until recently, only four LPC sites were known in the Odra Gate area – two of them in the cadaster of Blahutovice (LPC II(b?)), the third at Kotouč near Štramberk (LPC I–II?) and the last one, its exact location unknown, somewhere in the cadaster of Suchdol nad Odrou (LPC II?). Part of the Bravantice settlement was explored in 2006 during the construction of the D47 motorway. This settlement dates to LPC IIb and is situated approx. 3 km to the northeast of the Studénka settlement. About 9 km to the southwest from the site in Studénka there is a settlement in the area known locally as "Velká strana" in the cadastre of the municipality of Hladké Životice (LPC

II?). An older archival reference, although not supported by findings, does not exclude the existence of another settlement among them in the built up area of the town of Butovice, approx. 3km westward from the settlement in Studénka. Similarly hypothetical (on the basis of old collections of stone artefacts) is perhaps the localization of a settlement near Suchdol, near the secluded "Šenk's Houses" (Šenkovy domy", today "Hospůdka - The Little Tavern"), about 7.7 km to the northwest of the settlement in Životice. These settlements form a chain of sites oriented along the Odra River, with each of them lying on a minor tributary stream of the Odra River. They are located between 2 to 3km from the river and between 500 m to 1 km from the edge of the plain. Results so far of relatively intensive surface prospecting in the area suggest that they are isolated and the area of the nearby (5km at most) foothills of the Low Jeseník Mountains lacks any more LPC sites. Such a layout of the micro-region in the settlement of LPC is unusual and gives the impression of an initial settlement that never developed further. All LPC sites in this microregion are short-term settlements. The key to understanding the origin and short-term existence of the LPC settlements on the left bank of the Odra seems to be an enormously high representation of the Krakow and Czeszochowa Jurassic chert, as evidenced not only at the settlement in Studénka (85.7 %), but also at Bravantice (81 %), which has the highest proportion among comparable statistically significant collections in Moravia and Czech and Polish Silesia. Collections from Hladké Životice also have a high proportion of this chert including worked artefacts, debitage, a nodule fragment and a core with some residual cortex. The site in Studénka can be characterized as a secondary manufacturing site and in the sites in the cadastres of Bravantice and Hladké Životice, it is probable. The low frequency of erratic chert in the LPC of northern Moravia and Silesia is similarly unusual, as is the high proportion of the Cracow and Czeszochowa Jurassic chert (Studénka 8.6 %, Bravantice 14 %), even though the settlements can be found in the area of their natural occurrence. The organization of the LPC settlements is also striking, predisposing the probable left-bank route of long-distance communication via the Odra Gate, which, however, can be deduced on the basis of the findings only since the Eneolithic and, in the area where LPC settlements are located, only since the period of the Lužice urnfield.

The origin and short-term existence of the left-bank group of settlements, which are located far from the known LPC centres can thus be best explained by the participation of the influx of the Cracow and Czeszochowa Jurassic chert through the Odra Gate to present-day Moravia or even to Silesia. It originated during the period of its culmination in the area of LPC II (b?). The LPC settlement in this region most likely disappeared by the end of the II. phase. The area remained empty for a long time afterwards – scarce settlements appear there only at the end of the development of the Lengyel culture, almost a thousand years later. That corresponds well also to the general characteristics of the settlement process at the Odra Gate from the Neolithic to medieval colonization. This takes into account the sparse, discontinuous and

primarily non-agricultural enclave-type settlement, originating from outside (from the traditional settlement areas in the surroundings) in connection with developing communication routes, acquiring raw materials and other non-agricultural ways of using this long-term heavily forested area and disappearing after some time again. In this case however, it is not possible to talk about the settlement enclave in the same sense as it was presented in the characterization. It cannot be said with certainty where the incentive for the establishment of the left-bank settlement LPC came from. The most probable point of origin seems to be the Opava region for the time being, but the area of the Bečva Gate cannot be excluded either, in spite of a greater distance (about 150 km), or the present-day Cracow region.

The micro-region of the left-bank settlement has evidently no connection with either LPC micro-region on the right bank (Štramberk, Blahutovice), located 15-20 km from the other side of the Odra, even though they may have been contemporary for some time. The presence of the Cracow and Częstochowa Jurassic chert among the raw materials of the chipped stone industry on the right bank is an exception (Blahutovice – erratic chert 93.5 %, Cracow and Częstochowa Jurassic chert 4.6 %; also among the Neolithic chipped stone industry from Kotouč, the presence of Cracow and Częstochowa Jurassic chert is truly rare). The settlement in the basin of the Lužice stream in the cadastre of present-day Blahutovice has, moreover, evident connections to the LPC settlement on the right bank of the Bečva River halfway between Hranice and Valašské Meziříčí; perhaps it even forms one micro-region with it (the distance between the settlement in Blahutovice - "U mlýna" ("At the Mill") and the settlement in the built-up area of the town of Hustopeče nad Bečvou is only 5 km). Occasional contact is not excluded, of course. The project of the Students' grant competition of the Silesian University, mentioned above, assumes the continuation of the research of the left-bank LPC settlement in 2011 as well.